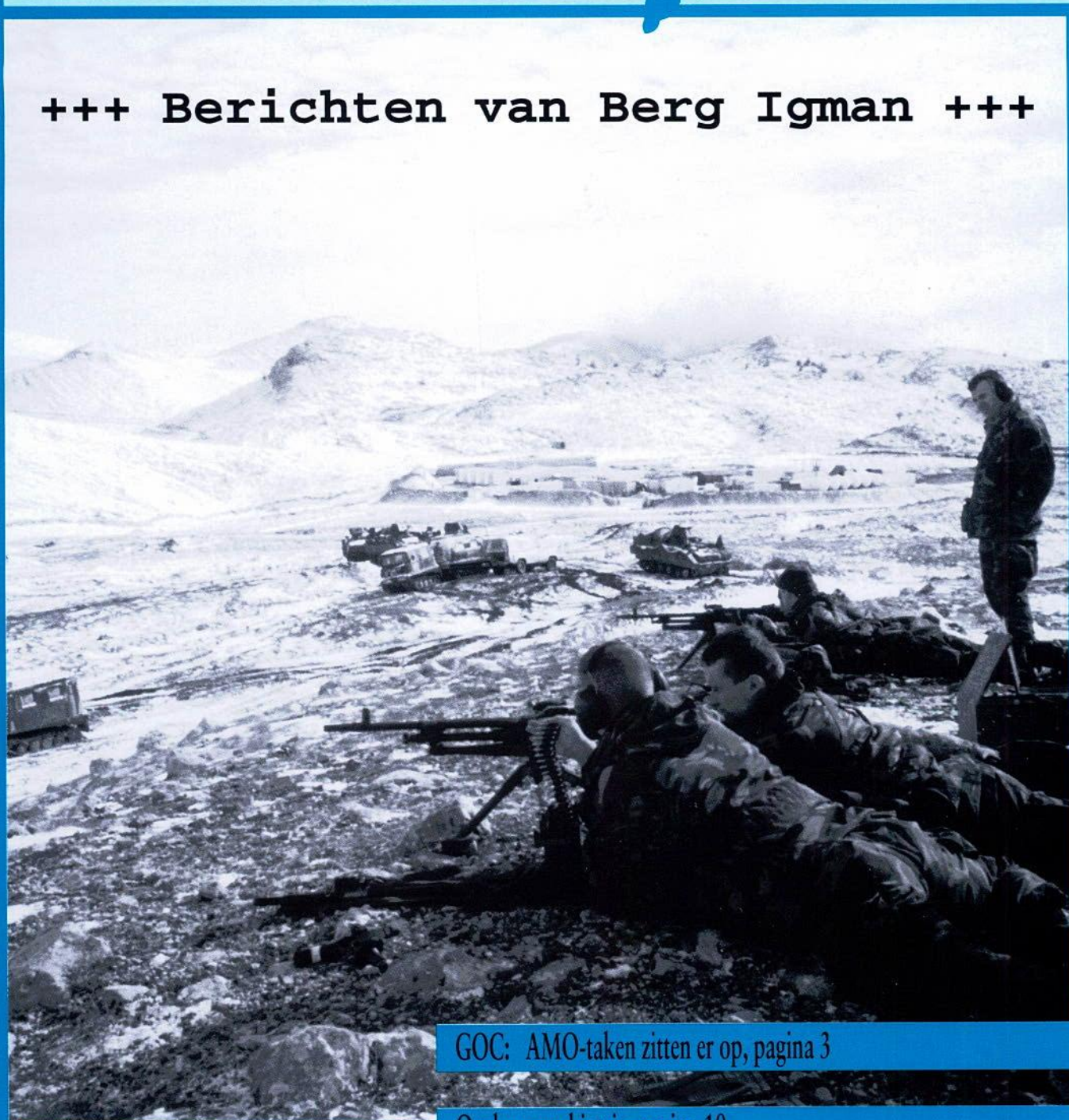

EGO

+++ Berichten van Berg Igman +++

GOC: AMO-taken zitten er op, pagina 3

Oorlogspsychiatrie, pagina 10

verder: Izzy Osborne (8), Clouseau (24), films en veel boeken

nr. 1, januari 1996, 35e jaargang
 Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
 storten op postbankrekening 480414
 t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
 Militairen ontvangen het blad op aan-
 vraag zonder betaling.

Redactie:

Klazien van Brandwijk-Wiltjer,
 Bart Hetebrij, Wim Heij (voorz.),
 Joan Merens, Joost M. v. Langen,
 Jan Sulman.

Vaste medewerkers:

Theo Carree, Arend van Dam,
 Gerard van Erkelens, Sabine
 Funneman, Martin Groenewold,
 Cor Hoekstra (CORK),
 Pieter de Jager, Tom Janssen,
 Stef Kessels, Willy Lohmann,
 René Nauta, Leonore van Opzeeland,
 Cor Out, Theo Paymans,
 Rien Robijns, Karel Roskam,
 Paul Rutten, Hans Schonk,
 Frank Spoelstra, Jan Stoof,
 Wessel Visser, Leon Wecke,
 Hans van Wissen.

Eindredactie:

Joan Merens

Redaktiesekretariaat:

Erika Krijt-Leijendekkers

Prepress/Lithografie/Druk:

Brouwer Utrecht B.V.

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
 Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71,
 3708 GC Zeist, tel. 030-6920906.

Bijdragen in EGO verschijnen op
 persoonlijke titel en vertegenwoordigen
 niet noodzakelijkerwijs de visie
 van de redactie of de dienst HGV.

Overname van artikelen en tekeningen is
 alleen toegestaan met bronvermelding.

Inhoud

Verenigde Naties	2
GOC: AMO-taken zitten er op	3
Strips	6
Roskam	7
Waanzinnige wereld	
van Izzy Osborne	8
Oorlogspsychiatrie	10
Middenkatern:	
Berichten van Berg Igman	13
Sport	21
Film	22/23
Clouseau	24
In het vizier	26
Gedicht, Prikkels	27
Boeken	28
Van Los naar Vast	31
Raadsliden, wie en waar?	31

VERENIGDE NATIES

In het hoofdkwartier van de Verenigde Naties (VN) in New York kwamen 25 oktober 1995 presidenten, regeringsleiders, koningen en andere wereldlijke leiders van zo'n 180 landen bijeen teneinde even stil te staan bij het feit dat op die dag de VN precies vijftig jaar bestond. De bijeenkomst had een zakelijk en ingetogen karakter waarbij terecht weinig ruimte was voor veel feestgedruis. Weliswaar beschouwt vrijwel iedereen de VN als een nuttig en noodzakelijk instituut doch slechts weinigen zijn tevreden over het presteren van de jarige volkerenorganisatie. Men hoeft slechts te kijken naar de lakse en vaak selectieve wijze waarop de VN reageert op geweldsuitbarstingen om te beseffen dat men wel heel erg ver is afgedwaald van wat bij de start in 1945 voor ogen stond.

De ondertekenaars van het Handvest van de VN verklaarden namelijk toen (in San Francisco): "Wij, de volken van de Verenigde Naties, vastbesloten komende geslachten te beveiligen tegen de oorlogsgesel, die tweemaal gedurende ons leven onuitsprekelijk leed over de mensheid heeft gebracht ...". Een hoogdravende tekst die een verheven intentie verwoordde maar die het uitbreken, de afgelopen vijftig jaar, van een reeks van grote en kleine oorlogen niet heeft kunnen verhinderen. Een voornemen dat, om maar dicht bij huis te blijven, een etnische schoonmaak op de Balkan niet heeft kunnen voorkomen. Bovenstaand, weinig vleidend, oordeel over de VN is eerder nog te mild dan te negatief. Het is immers voor iedereen zonneklaar dat de VN zich in een ernstige crisis bevindt. Resoluties van de geheel niet representatieve Veiligheidsraad worden zelden afgedwongen, in de VN viert bureaucratie hoogtij, de organisatie verkeert in grote financiële problemen (omdat de leden domweg hun contributie weigeren te betalen) en men is niet bij machte adequaat op uitbarstingen van geweld te reageren.

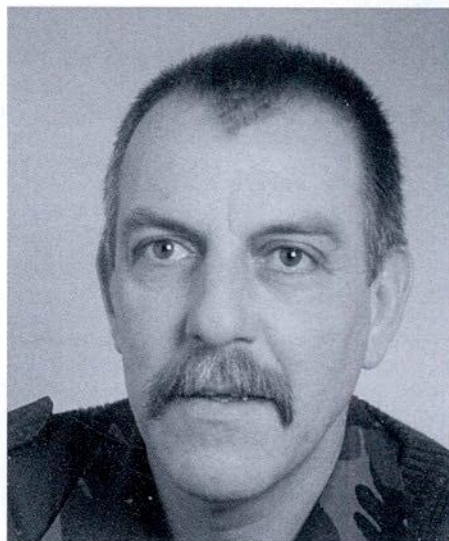
Zou de VN daarom maar beter het hoofd in de moede schoot kunnen leggen en zichzelf opheffen? Hartgrondig menen wij deze vraag met een ondubbelzinnig "nee" te moeten beantwoorden. Gelukkig is daar in New York ook niet toe besloten. Sterker nog, op initiatief van Zweden hebben zestien lidstaten van de VN (waaronder Nederland!) het initiatief genomen om de VN in diverse opzichten stevig te hervormen. Weliswaar ontbeert deze "Groep van Zestien" de steun van de grote landen maar men denkt over voldoende geloofwaardigheid en gezag te beschikken om de VN uit het moeras te kunnen trekken. Het is te hopen dat de "Zestien" snel in staat zullen zijn een einde te maken aan de verlamme bureaucratie en de financiële problemen en de Veiligheidsraad een dusdanige samenstelling weten te geven dat deze werkelijk de volkerengemeenschap zal vertegenwoordigen. Pas dan zal het mogelijk zijn echt te geloven dat de VN er is om "komende geslachten te beveiligen tegen de oorlogsgesel".

Redactie

GOC: AMO-TAKEN ZITTEN ER OP

Volgens plan zou in december 1995 de laatste lichting dienstplichtigen opgeleid worden op het Genie Opleidings Centrum (GOC) in Vught. Op het laatste moment werd evenwel besloten om deze uit vijf man bestaande lichting naar Utrecht te sturen. Op de Lunettenkazerne was het al langer rustig: de lichtingen vielen in een jaar tijd terug van 150 naar 10 à 20 soldaten. Vught ziet als eerste opleidingscentrum het einde van de opkomstplicht tegemoet. Nog sneller dan verwacht zitten de AMO-taken van de instructeurs er op. Sergeant-majoor Wim Zeeman, commandant instructiegroep heeft zich tot het laatste moment zeer betrokken gevoeld bij het opleidingsgebeuren. Ook voor de laatste lichting nam hij de verantwoordelijkheid op zich. Raadvrouw Jose Verheyen ging hierover met hem in gesprek.

■ Langs een omweg

Zou je iets kunnen vertellen over hoe je bij defensie verzeild geraakt bent en wat je heeft doen besluiten daar te blijven?

Ik ben als kort-verband-vrijwilliger, op mijn 17e, bij de luchtmacht terechtgekomen. Alles wat met luchtvaart te maken had sprak mij aan. Ik had een LTS opleiding autotechniek; bij de luchtmacht ben ik omgeschoold tot vliegtuigmonteur. Ik begon in 1966 en in 1972 liep mijn contract af. Ik wilde graag Beroeps Onbepaalde Tijd worden maar als gevolg van bezuinigen kon mijn contract niet verlengd worden. Zo ben ik weer in de burgermaatschappij terechtgekomen. Ik heb daar verschillende functies vervuld: onder andere bij Fokker als grondwerktuigkundige. Toen mijn baan daar verviel na zo'n acht a negen jaar kon ik als werkmeeester op een sociale werkplaats aan de slag. Ik heb ongeveer vijf en een half jaar met lichamelijk en geestelijk gehandicapten gewerkt. Dit was een leuke tijd maar ook hier verviel door omstandigheden mijn baan. Toen ben ik gaan werken op de technische afdeling van een textielveredelings bedrijf. In deze tijd, in 1986, was ik inmiddels vrijwillig actief in de Nationale-Reserve gedurende de avonden en weekenden. Het leger heeft zijn aantrekkingskracht altijd op mij behouden. Het textielveredelingsbedrijf ging na anderhalf jaar failliet, maar nog voordat ik ontslagen werd had ik gesolliciteerd bij de Koninklijke Landmacht. Ik had geluk want er was een grote behoefte aan sergeant-majors tussen 35 en 40 jaar met een bepaalde technische vooropleiding. Ik werd aangenomen en kon via een zogenaamde "urgentieopleiding" in 21 maanden sergeant-majoor worden. De rangen van sergeant en sergeant 1 heb ik dus overgeslagen.

Na deze opleiding werd ik geplaatst als pelotonscommandant op de School Initiele Opleidingen Genie (SIOG) van het GOC in Vught. Dat was in 1990. In 1992 werd ik geplaatst als CSM van 12 Brig pagencie in Nunspeet. En vanaf 1 januari 1995 kwam ik weer terug in Vught: ditmaal als commandant instruc-

tiegroep van de SAGO (de vroegere SIOG). En dat ben ik tot op heden.

■ Sneller dan verwacht

Wist je dat de SAGO in Vught opgeheven zou worden?

Ja, ik wist dat de SAGO zou verdwijnen. Toen ik begon was het aantal dienstplichtigen al heel erg klein: gemiddeld zo'n 20 à 30, met een uitschieter naar 40 soldaten. Toch is het sneller gegaan als verwacht. Ik dacht dat ik tot april 1996 nog wel groepen zou moeten begeleiden, maar nu is de laatste lichting zo klein geweest dat deze hier niet meer wordt opgeleid.

Het aantal dienstplichtigen dat opkwam nam dus behoorlijk af, maar natuurlijk ook de instructeurs. Hoeveel instructeurs waren er nog op de SAGO toen je begon en hoeveel zijn daar nu nog van over?

Tja, precies weet ik het niet meer. Ik denk dat er in het begin toch nog gauw zo'n tien man aan jong kader rondliep. Het merendeel is nu weg. Voor jonge kaderleden was het gemakkelijk iets anders te vinden zowel binnen als buiten defensie. Op het laatst stond ik er dan ook praktisch alleen voor. De oktoberlichting heb ik helemaal alleen gedaan. Ik gaf alle lessen zelf. In november kreeg ik wat bijstand van één à twee sergeanten.

■ Hoge werkdruk voor de enige instructeur

Heb je het idee dat je je taken naar behoren hebt kunnen uitoefenen. Met andere woorden: hoe was de werkdruk?

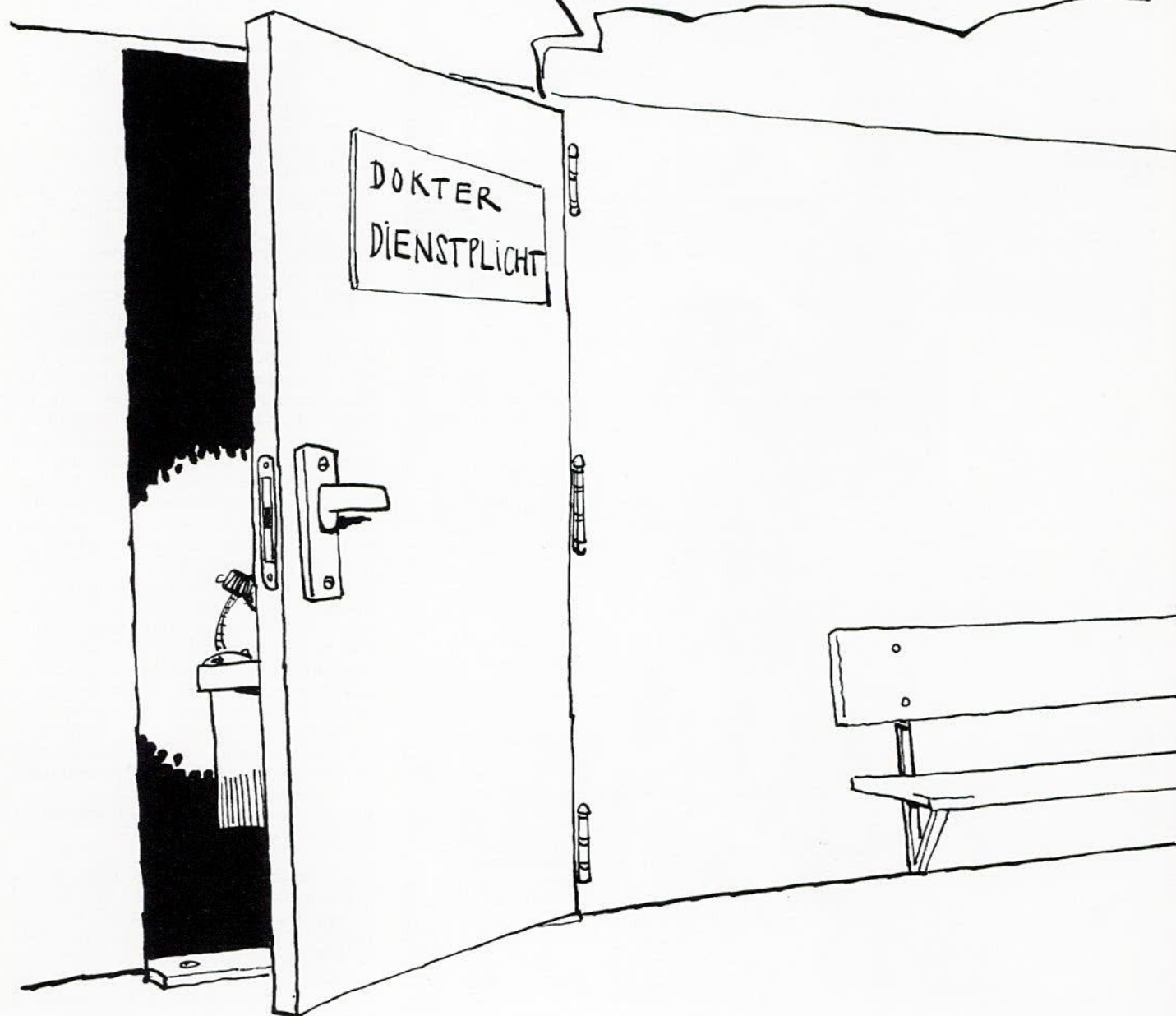
Tja, die was hoog, zeker toen ik alles alleen moest doen. Dus en bedrijfsvor-

ming, BPZ, militair recht, schietlessen, het bivak enz.

Dat vond ik didactisch niet meer verantwoord. Heb ik de commandant ook laten weten. Niettemin kan ik redelijk tevreden terugkijken. Ik voel ook wel erkenning doordat ik een tevredenheidsbetuiging heb gehad van de commandant SAGO.

Maar de werkdruk lag enorm hoog, eigenlijk vanaf het begin. Enerzijds was er toch dat trieste gevoel van een zinkend schip dat je tot het einde gaande moest houden, de mensen die voortdurend vertrokken en de onzekerheid van wat hier na. Het ziekteverzuim van de resterende instructeurs lag enorm hoog.

DE VOL-GENDEÛ H!

Hoe vind je dat het GOC met zijn personeel is omgegaan?

Ja, ... er zijn veel voorlichtingen geweest maar eigenlijk is pas enkele weken geleden duidelijk geworden welke functies behouden blijven op het GOC. Met andere woorden, de voorlichtingen bleven vaag. Dus er was veel onzekerheid. Voor het jonge kader viel het in het algemeen wel mee, veel van hen zijn naar de parate eenheden. Ook is er een aantal de dienst uit. Voor oudere kaderleden, voor de sergeant-majors en de adjudanten is de onzekerheid veel groter. Een paar hebben de stap gewaagd naar de burgermaatschappij. Zij wilden niet uitgezonden worden, konden ze niet combineren met de gezinssituatie. Maar voor diegenen die hier nog zijn ligt het 't moeilijkst: hun toekomst is onzeker.

■ Warm hart

Heb je zelf nooit overwogen om te vertrekken?

Nee, gezien mijn leeftijd, ik ben nu 47, geef ik mijzelf weinig kans. Verder wil ik ongelooflijk graag bij de genie blijven en

het liefst in Vught. Daar blijf ik tot het bittere einde op mikken. Ik heb nu gesolliciteerd op een CSM functie op de pioniersschool. Dat is nu afwachten. Ik blijf het in ieder geval proberen. Ik heb geen zicht op de sollicitatie-procedure: dat blijft allemaal in het ongewisse.

Zo ook met betrekking tot uitzendingen. Zo'n vijf weken geleden kreeg ik te horen dat ik mij beschikbaar moest stellen voor uitzending vanaf 15 december aanstaande. Via het geruchtencircuit hoorde ik dat het niet door zou gaan en pas sinds kort weet ik het dan officieel. Dit zijn dus nogal ondoorzichtige situaties. Ik ben overigens wel bereid om uitgezonden te worden. Ik heb geen kleine kinderen meer dus dat probleem is er niet. Ondanks de onzekerheden en veranderingen blijf ik de Koninklijke Landmacht een warm hart toedragen. Ik ben niet afkerig van vernieuwing, je moet gewoon meegaan met je tijd. Daar zit ook een uitdaging.

Wat betekent het voor jou dat je nu de laatste club dienstplichtigen hebt opgeleid? Heb je deze periode nog op een bijzondere manier afgesloten?

Ja, het gaf toch wel een heel bijzonder gevoel. Ik heb altijd met dienstplichtigen gewerkt, daar gaat mijn hart naar uit. Het is nu definitief afgelopen. Geef toch wel een vervelend gevoel. We hebben van het afscheid, na de AMO, dan ook iets bijzonders van gemaakt. Er was koffie en gebak en iedereen kreeg een cadeautje. Ook werden er toespraken gehouden. Dat was toch wel heel speciaal.

Los van wat het voor jou persoonlijk betekent, wat vind je ervan dat nu de opkomstplicht wordt afgeschaft?

De toekomst moet het uitwijzen. Blijkbaar houden ze toch nog een slag om de arm door vijf man personeel te houden op DKPL in verband met de registratie van "op te roepen gegadigden". We moeten maar zien waar het op uit zal lopen. Dat geldt ook voor de samenwerking met Duitsland. Er valt nu nog te weinig over te zeggen.

In de toekomst zul je moeten gaan werken met BBT-ers. Heb je daar al ervaring mee?

Ik geef cursussen parachutespringen en zodoende heb ik in Oirschot al met BBT-soldaten te maken gehad.

■ BBT-er: een uitdaging

Spreekt het je aan om met BBT-ers te gaan werken?

Zoals gezegd: ik heb altijd met dienstplichtigen gewerkt. Het aantrekkelijke daarvan was het uiteenlopende, maar veelal toch hoge niveau. Bij BBT-ers kan dit wel eens heel anders liggen. Ik denk dat je als instructeur heel wat meer inspanning zult moeten leveren om leiding te geven. Je moet duidelijker zijn, meer geduld hebben. Toch wil ik hier, over dit onderwerp, heel voorzichtig zijn. Het gevaar bestaat dat je gaat generaliseren, etiquetteren en discrimineren en dat wil ik voorkomen. Ik denk dat het zwaarder zal worden, maar er zit ook een uitdaging in.

Het defensiebedrijf is duidelijk in beweging. Blijft defensie voor jou als werkgever interessant?

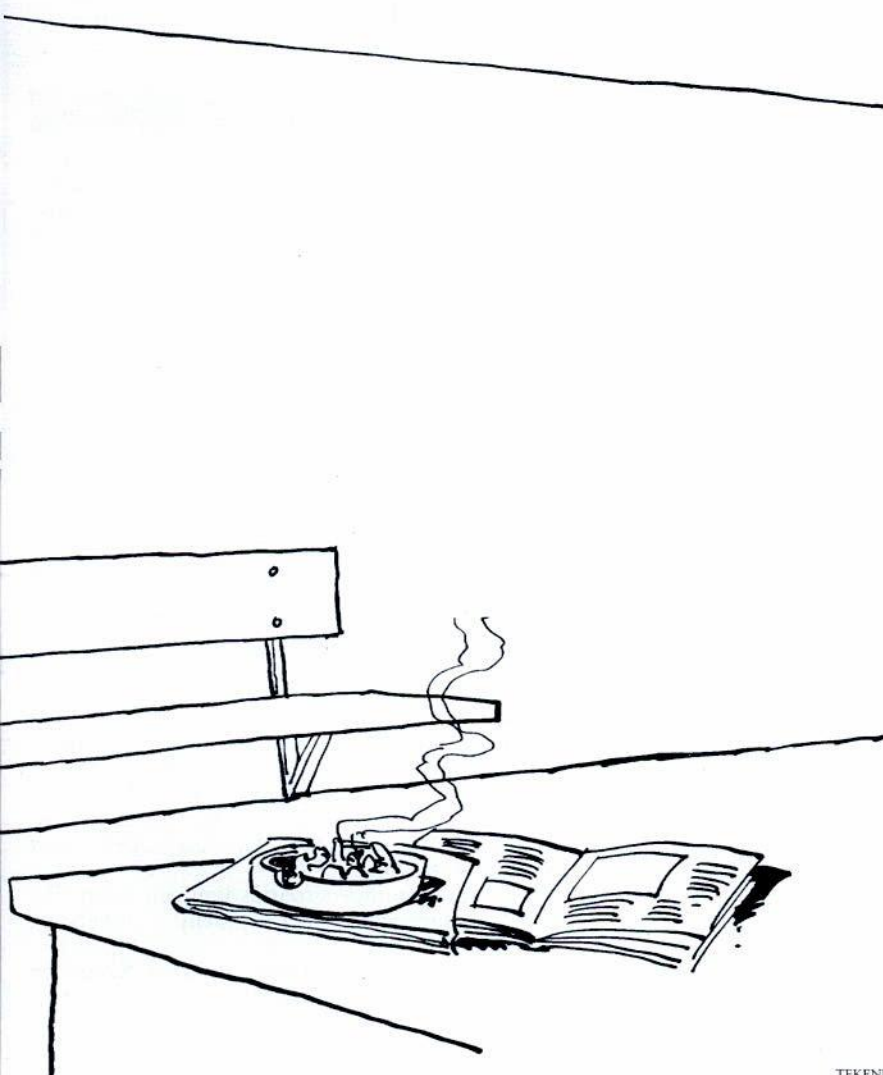
De Koninklijke Landmacht blijft boeiend en interessant ondanks alle veranderingen. Elke dag is weer anders en veranderingen zijn uitdagend. Ik ben niet vastgeroest. In dit bedrijf moet je de bereidheid hebben om mee te groeien.

Wat zou je als afsluiting op het onderwerp: afschaffing van de opkomstplicht nog willen zeggen?

Jammer dat de opkomstplicht vervalst. Ik was daar persoonlijk erg mee vergroeid. Wat betreft de toekomst: dat is afwachten. De toekomst zal uitwijzen of het een wijs besluit was. We zien wel of we de goede kant opgaan.

Veel succes met je sollicitatie en hartelijk dank voor dit interview.

Raadvrouw Jose Verheyen

TEKENING RENE

HEIN DE KORT

Als regelmatig treinreiziger zal ik zelden of nooit het door de NS verspreide tijdschrift "Rails" inkijken. Laat ik dat recentelijk toch een keer gedaan hebben en er prompt ook nog iets van mijn gading in zijn tegengekomen: een vraaggesprek met Hein de Kort.

Om niet geheel duidelijke redenen heb ik een zwak voor de chaotische manier van tekenen van deze De Kort (door de interviewer in "Rails" aangeduid met "groentesoep"). Hein de Kort daarover: "Die stilistische puinhoop is een bewuste keus. Om rommelig te kunnen werken moet je heel duidelijk punten hebben die kloppen. Zeker bij de gezichten: een slordig stipje als oog moet wel exact op de goede plek staan".

Van deze, in soldatenland ("Twintig" van de VVDM) niet onbekende tekenaar verscheen kort geleden Alleen maar pubers!. Een heerlijke bundeling zeer herkenbare prenten die beslist een breder publiek verdient dan de titel doet vermoeden. De verwijzing naar pubers zegt overigens wellicht meer over Hein de Kort. Of om nog één keer de tekenaar uit "Rails" te citeren: "Ik zal altijd wel een pubertje van twaalf blijven. Een verwarrende frustratieleeftijd: je mag eigenlijk niks maar je wilt van alles. Een verlangen naar evenwicht, opkomen voor jezelf, openheid".

Wat mij betreft mag De Kort nog wel een poosje in die leeftijd blijven steken als hij maar blijft tekenen.

Hein de Kort: Alleen maar pubers! De Harmonie, Amsterdam. 1995. 96 blz. f 17,90.

GUMMBAH

Over de tekenstijl van Gumbah (bekend van o.a. de Volkskrant) zullen de meningen ongetwijfeld ook verdeeld zijn. Het zou mij niet verbazen wanneer menig krantelzer, na één keer, zich zou hebben voorgenomen nooit meer naar een product van deze "verknippte geest" te willen kijken en anderen als eerste de pagina opzoeken met zijn laatste bijdrage. Wie het werk van deze Gumbah de moeite waard vindt, zal zonder enige twijfel in de laatste categorie thuishoren.

Het aardige aan het werk van deze tekenaar is de tegenstrijdigheid tussen zijn veelal wanstaltige personages en de doodgewone, uit het dagelijks leven gegrepen teksten. In De verdwenen titel zegt een patiënt in de spreekkamer van een arts met het voorkomen van Mickey Mouse: *Wat de uitslag van uw onderzoek ook mag zijn, dokter, ik wil hoe dan ook een second opinion.* Ander voorbeeld. Een man met stropdas, zittend aan de bar met een glas bier in z'n hand, zegt tegen de barman: *Er gaat toch niets boven een lekker pilsje na 't fistficken.*

Voor wie zich aangetrokken voelt tot deze zwarte humor is deze tweede bundel beslist een aanrader.

Gumbah: De verdwenen titel. De Harmonie, Amsterdam. 1995. 48 blz. (A-4 formaat) f 14,90.

NIEUW TEKENWERK

In de laatste maanden van het vorig jaar rolde het ene na het andere boek weer van de persen. Bij deze grote hoeveelheid nieuwe uitgaven ook een aantal boeken met tekenwerk van meer of minder bekende tekenaars.

Zo verscheen er een bundel met tekenwerk van (strip)tekenaar Hein de Kort, een tweede album van Gumbah en een fraai mapje met Kerst- en Nieuwjaarskaarten van de alom bekende Peter van Straaten.

PETER VAN STRAATEN

Van de bekende tekenaar/schrijver Peter van Straaten verscheen half november een set Prettige Kerst- en Nieuwjaarskaarten. Voor een maandblad dus onmogelijk daar nog tijdig op te reageren en voor "mosterd na de maaltijd" voelt geen enkele redactie. Toch is er een simpele reden om er alsnog iets mee te doen: het is namelijk een schitterend mapje kaarten die liefhebbers van zijn werk niet eens willen versturen. Een hebbedingetje en dus daarom alleen al tijdloos. Bovendien zijn ze, daar een jaartal in de teksten ontbreekt, tot in lengte van jaren te gebruiken om te zijner tijd een familielid of bekende eens een anders-dan-anders kaart toe te zenden.

Het klakkeloos toezenden van deze kaarten valt overigens af te raden want zo zorgeloos zijn deze "prettige" kaarten nu ook weer niet. Een voorbeeld. Een huiskamer met een slapende man op de bank en een onderuitgezakte tiener in een luie stoel. Vrouw zegt tegen iemand die ze aan de telefoon heeft: *Wat wil je weten? Wat wij dóen met Kerstmis? Ik denk niet dat wij iets dóen, met Kerstmis.*

In sommige situaties kan een dergelijke kaart een welhaast dodelijke uitwerking hebben.

Peter van Straaten: Prettige Kerst- en Nieuwjaarskaarten (12 stuks). De Harmonie, Amsterdam. 1995. f 14,90.

Wim Heij

HET KEUKEN-TAALTJE AAN DE KAAP

“Klopdisseboom met het prikkelpoppie”

Zuid-Afrika kent nog steeds kasten vol problemen. Toch is het al een geweldig succes dat de meeste Zuidafrikanen zich redelijk goed met elkaar kunnen verstaan. Dat valt niet mee, want het land met meer dan 40 miljoen inwoners heeft nu elf officiële talen. De belangrijkste zijn Zulu, Xhosa, Engels en Afrikaans. Die laatste taal lijkt op het Nederlands en de meeste Nederlandse bezoekers vinden dat Afrikaans wel grappig. Bijvoorbeeld op de achterruit van de bus staat dat je in geval van nood maar één ding hoeft te doen: “Stamp die ruit uit”. De taal van Sarie Marais met de doringboom en bobbejaan heet bij ons dan al gauw een “grappig taaltje”, een soort keuken-Nederlands. Maar de Nederlanders, die Afrikaans willen leren, merken al gauw dat het om de drommel geen simpel kleutertaaltje is.

Een ander misverstand in Nederland is, dat het Afrikaans alleen maar gesproken wordt door een bepaalde groep blanken. Jarenlang gold het Afrikaans zelfs als de taal van de onderdrukkers - de blanke Boere met aan de top: Verwoerd, Vorster, Botha, De Klerk. Maar het Afrikaans is zeker niet de taal van een groep blanken alleen. In feite begon het Afrikaans bij de Maleiers die uit Nederlands Oost-Indië waren aangevoerd. Zij waren het die uit Maleise en Nederlandse woorden het Afrikaans vormden. En het eerste boek, dat in het Afrikaans werd uitgegeven, was de

Koran, waar de Afrikaanse woorden in Arabisch schrift werden gespeld. Daar hadden de Calvinistische blanken geen klappie mee te maken.

Het Afrikaans is veel belangrijker dan alleen als voertaal voor een kleine groep blanke Afrikaners: het is de taal van veel meer mensen. Het wordt ook gesproken door de meeste bewoners van de Kaap-provincies - en dat zijn de zogenaamde Kleurlingen. Het wordt gesproken door zwarte Zuidafrikanen in Vrijstaat en Gauteng. En tot hoog in het noorden van het buurland Namibië kun je ermee terecht bij de grootste bevolkingsgroep: de Ovambo.

Ik probeer al een paar jaar om dat “grappige taaltje” onder de knie te krijgen, maar juist omdat het zoveel op het Nederlands lijkt te lijken, is het baie moeilijk. Neem nu de volgende tekst, die ik heb samengesteld uit Afrikaanse woorden. Zonder woordenboek kan geen Nederlander daar een touw aan vast knopen, denk ik. De betekenis staat er onder.

Ik had een “afbeen” en kon dus “nie in die flik gaan nie”. Maar ik ben toch geen “flikvlooi”. Ik moet ook niets hebben van “rillers”. Thuis zat ik met een soort “kroostrooster” naar de “trantrekker” op de “beeldradio” met een “kreunsanger” te kijken. Ik dacht: “dit gaan klopdisseboom” met het “prik-

kelpoppie” in haar “inklingordel”. Ik was “outyds been-af”. Maar zij noemde mij een “aapstert” en “papbroek”. Na een “afknyptydjie” ging ik op mijn “agterwereld” zitten en had last van een “grieseltjie babalaas”. Ik voelde mij een “druipeling” en een “druipstert”, maar ik wilde haar geen “byderwets huurmeisie” noemen.

In het Nederlands vertaald, staat er:
Ik had een gebroken been en kon dus niet naar de bioscoop. Maar ik ben toch geen regelmatige bioscoopbezoeker. Ik moet ook niets hebben van thrillers. Thuis zat ik met een soort babysitter naar de sentimentele film op de televisie met een smartlappenzanger te kijken. Ik dacht: dit gaat uitstekend met de pin-up in haar step-in. Ik was ouderwets verliefd. Maar zij noemde mij een kwajongen en een lafaard. Na een korte pauze ging ik op mijn achterste zitten en had een beetje last van een kater. Ik voelde mij als iemand die voor zijn examen gezakt is en met de staart tussen de benen afgedruipt, maar ik wilde haar geen moderne call-girl noemen.

Ik wil geen ‘byderwetse papbroek’ zijn en daarom blijf ik toch hardnekkig proberen om deze Afrikaanse taal te leren, al pieker ik er niet over om met een mooie babysitter naar een sentimentele film te gaan kijken.

Karel Roskam

...IK KAN HET OÖK NIET, MAAR, MET DIE DINGEN OM JE NEK ZEURT NIEMAND MEER OM JE VERBLIJFSVERGUNNING...!

DE WAANZINNIGE WERELD VAN OZZY OSBORNE

Rockmuziek bestaat voor een groot deel uit sterke verhalen.

Iedere beroemde rockmuzikant is omgeven door een waas van legendes.

En het zijn vaak de legendes die de rockmuzikant zo populair maken en hem onderscheiden van de rest.

Op een bepaalde manier wordt dat ook van ze verwacht, want gewone jongens of meisjes, daar is de wereld mee gevuld.

Niemand betaalt graag een entreekaartje om eens te kijken naar wat je buurman of -vrouw had kunnen zijn.

Een waanzinnige show is toch wel het minste wat er verwacht wordt.

Een muzikant die ook een berg maffe verhaaltjes om zich heen heeft hangen, is zanger Ozzy Osborne.

Voor fans van de zwaardere rock geldt hij als de godfather van de metal.

Toen Ozzy Osborne in de jaren '60 en '70 bij de Engelse band Black Sabbath zong, waarschuwden verontruste dominees vanaf de kansel dat het met hem niet meer goed zou komen. Hij zou, net als Alice Cooper, vleermuizen de nek doorbijten en zich overgeven aan sinistere rituelen. Hij zou zo beschadigd zijn door de drank, dat hij live altijd een grote monitor voor zijn neus heeft, waar zijn teksten op verschijnen. Zoals met zoveel legenden het geval is, school er natuurlijk weinig waarheid in, maar Black Sabbath en later Ozzy Osborne voeren er wel bij. De eerste Lp waarop Osborne zijn kwaliteiten als zanger presenteerde, 'Black Sabbath' met daarop de hit 'Paranoid', sloeg dan ook in als een bom. Helaas bleek dat de band in het verdere muzikale verloop niet veel anders kon dan het neerzetten van dezelfde zware, hoekige en soms eentonige sound. Zo verliep na een stormachtig begin de rest van de geschiedenis minder

goed, Ozzy Osborne liep een enorm drankprobleem op en belandde meer dan eens in een kliniek voor verslaafden, en de band doofde langzaam uit. Toch vinden veel kenners van rockmuziek dat zonder Black Sabbath de hedendaagse rock en metal wel eens heel anders zou hebben geklonken.

Black Sabbath werd in 1967 opgericht met de bedoeling een lekker stukje bluesmuziek te gaan maken zoals Eric Clapton dat deed, want Clapton was immers de absolute topper in die dagen. Toen het niet lukte om de bluesakkoorden net zo losjes en soepel uit de gitaren te peuteren als Clapton dat deed, maakte de band van de nood een deugd en produceerde in het vervolg harde muziek. Uiteindelijk verliet Ozzy Osborne de band in 1979. Hij maakte zijn zoveelste gang naar de afkickkliniek omdat hij inmiddels een flinke alcoholverslaving had opgelopen. De laatste jaren bestaat

Black Sabbath weer en is Ozzy Osborne weer helemaal terug van weggeweest. De drank laat hij tegenwoordig wel staan.

Ozzy Osborne begon in de jaren '80 met zijn solocarrière, zijn eerste band heette Blizzard of Ozz. Met deze formatie leverde hij een paar uitstekende CD's af, zoals 'Blizzard of Ozz' en 'Diary of a Madman'. Niet veel later doopte hij de band gewoon Ozzy Osborne. Een hoogtepunt uit die periode is de CD 'No more Tears'.

'Ozmosis' is de titel van de in dit jaar verschenen CD, en een uitgebreide tournee moest het zilveren schijfje ondersteunen.

Aan belangstelling heeft Ozzy Osborne kennelijk geen gebrek, want het enige optreden in Nederland op donderdag 30 november in Central Studio's in Utrecht was totaal uitverkocht.

De band, die als voorprogramma de zaal tot op het kookpunt mocht brengen, was het Californische Fear Factory. Deze metalband heeft twee CD's afgeleverd, 'Soul of a new Machine' uit 1992, en 'Demanufacture' uit 1995. Fear Factory mengt op deze CD's zware en soms supersnelle metal met house-invloeden, en heeft in haar korte bestaan een hechte schare fans opgebouwd. Het lijkt er op dat door de keuze van deze band als voorprogramma, nog eens bevestigd moest worden hoe belangrijk sommige rockmuzikanten de jarenlange inbreng van **Ozzy Osborne** vinden. Maar misschien is de reden wel dat de zanger van Fear Factory bezig is met een project samen met Geezer Butler, de bassist van **Black Sabbath**, die ook weer bij **Ozzy Osborne** op het podium stond. Het is maar een klein wereldje in het reservaat van de rock en roll.

Na een indrukwekkend optreden van Fear Factory, waarbij er vooral nummers gespeeld werden van de eerste CD, was het de beurt aan **Ozzy Osborne**. De man is alweer bijna dertig jaar op de podia van de wereld te vinden, dus veel last van zenuwen had hij niet. Links en rechts op het podium stonden twee enorme videoschermen opgesteld. De zaal werd donker en er verscheen een

maf filmpje waarbij **Ozzy Osborne** handig met de nieuwste computertechnieken in allerlei situaties gemixed was. Zo zat hij op een bankje met Forrest Gump van de gelijknamige film, die wat tegen hem aan stond te mekkeren. Toen **Ozzy Osborne** de zaal in loerde, en tegen Forrest Gump zei 'rot als de sodemieter op!' barstte de zaal in luid instemmend gejoel uit. Ook bezoeken aan Madonna, of het immer populaire duo Beavis en Butthead werden niet geschuwd. En bij Bill Clinton, die een toespraakje hield vanachter zijn bureau, dook hij op met een enorme joint. Dit was natuurlijk bedoeld als een plaagstoot naar het feit dat Clinton wel eens heeft toegegeven dat hij aan zo'n ding heeft gelurkt.

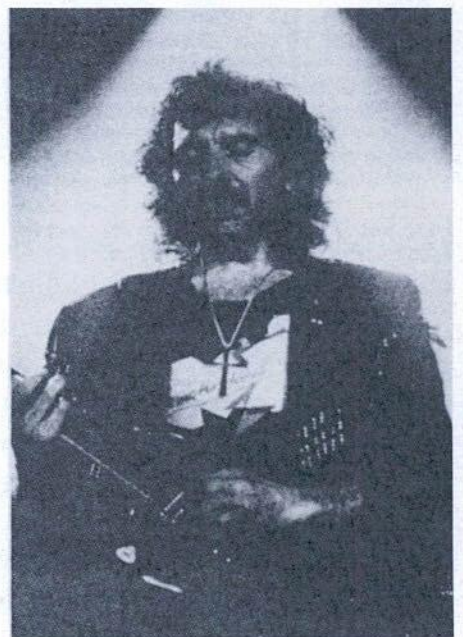
Het repertoire van **Ozzy Osborne** bestaat uit metalmuziek met melodieuze invloeden, waarbij veel ruimte is gelaten voor de inbreng van de gitarist. Liedjes als 'Mr. Crowley' en 'Bark at the Moon' van latere CD's werden afgewisseld met ouder werk van **Black Sabbath**. Wat opviel is dat de hele zaal het werk goed kende, en sommige liedjes uit volle borst meezong. Ondertussen rende **Ozzy Osborne** heen en weer met een enorm waterkannon, of kieperde hele emmers water uit over de eerste rijen. "Laten we er een compleet gestoorde avond van

maken!" riep hij verschillende keren enthousiast. Het publiek liet het zich goed aanleunen, want het waren tenslotte allemaal echte fans. Het verhaal van de monitors bleek toch waar te zijn: voor zijn neus stonden maar liefst twee tv's, en af en toe tuurde hij er met een schuin oog op.

De twee videomuren bleven tijdens het hele optreden aan staan. Met behulp van twee cameramannen die over het podium kropen kwam het publiek ook af en toe in beeld. **Ozzy Osborne** bleek nog net zo gestoord te zijn als in het begin van zijn muzikale carrière. Ondanks zijn niet meer zo piepjonge leeftijd rende hij als een atleet over de lengte van het podium, en haalde hij andere capriolen uit. Iedereen vond het natuurlijk prachtig, want wanneer krijg je de kans om een levende legende aan het werk te zien? In de zaal stonden dan ook meerdere generaties rockers, van de dertigers met nog maar een dun plukje haar, totaan de jongste fans, met t-shirts van Metallica, Soundgarden en Nirvana aan.

En zo bleek maar weer dat de verhaaltjes die om een rockmuzikant heenhangen ook nog een andere taak hebben. Want die zorgen ervoor dat de interesse gewekt wordt, en dat iedereen zo iets heeft van 'dat wil ik wel eens met eigen ogen meemaken.' Toen het optreden na een paar lange toegifts met oude **Black Sabbath**-nummers zoals 'War Pigs', 'Sweet Leaf' en natuurlijk 'Paranoid' voorbij was, dook iedereen dan ook tevreden de nacht in, op weg naar huis.

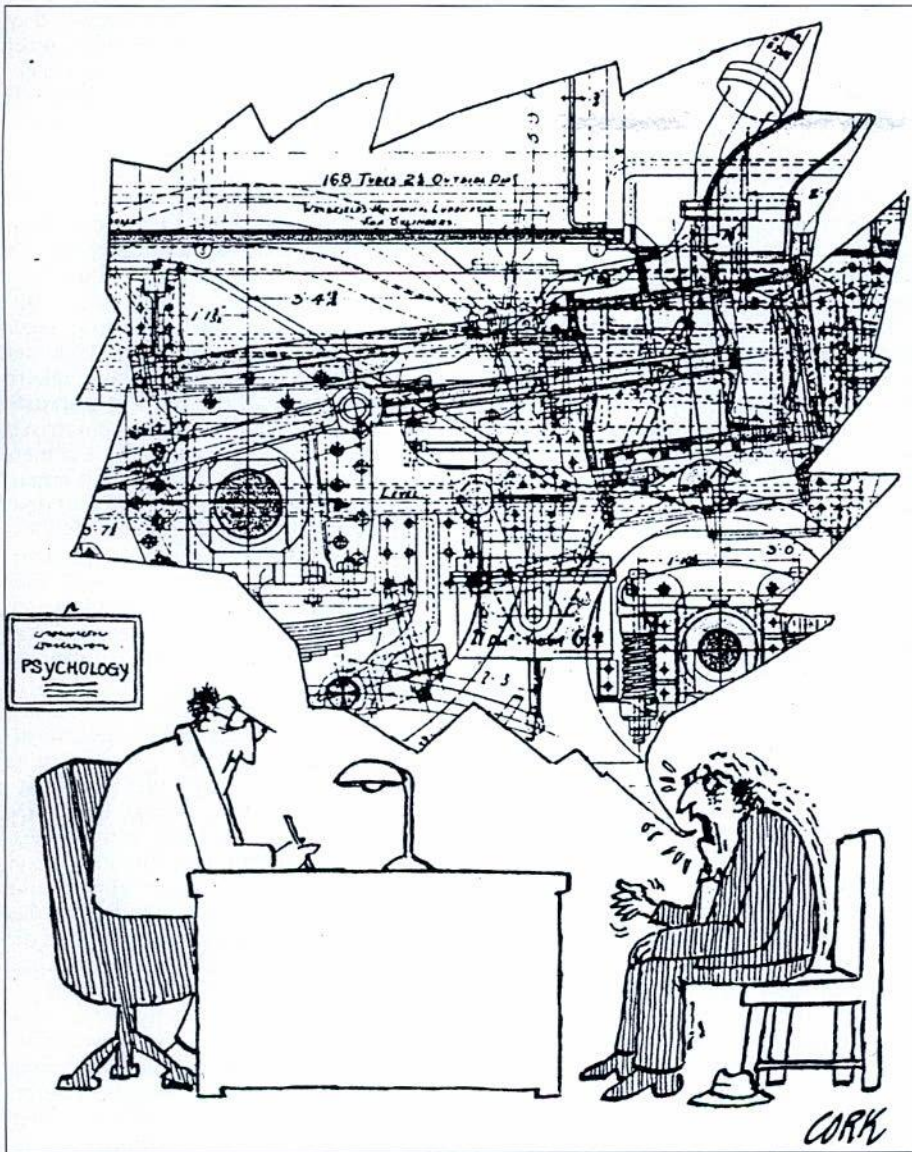
Theo Paymans

OORLOGSPSYCHIATRIE HELPT SLECHTS IN DE MARGE

De psychiater Radovan Karadzic is aangeklaagd wegens oorlogsmisdaden. Nederlandse militairen die aan de VN-missie in Cambodja hebben deelgenomen lijden aan een diversiteit van klachten, samengebracht onder de term 'junglesyndroom'. Het lijkt wel alsof iedereen die in een oorlogssituatie heeft gezeten lijdt aan het Post Traumatisch Stress Syndroom. In Groot-Brittannië hebben Golfsyndroom-zieken te horen gekregen dat hun kwaal 'tussen de oren zit' -dat ze dus niet moeten zeuren-; en dat alles op hetzelfde moment dat de schrijfster Pat Barker voor haar trilogie over de militair psychiater ten tijde van de Eerste Wereldoorlog, W.H.R. Rivers, met de prestigieuze Booker-prijs is gelauwerd. Over enkele weken verschijnt het boek 'Voor de geest van Jan Soldaat', van de Rotterdamse hoogleraar Binneveld. Kortom: de zielzorg voor oorlogsslachtoffers is 'in'. Maar zit er niet een vreemde kant aan die zorg, met name als doorgedraaide soldaten tijdens de oorlog zelf het onderwerp (of moet ik zeggen: slachtoffer) van die zorg zijn?

■ Waanzinnige Eerste Wereldoorlog

Waarschijnlijk als gevolg van het statische karakter van die oorlog, horen militaire psychiatrie en Eerste Wereldoorlog bij elkaar, een oorlog die zowel in oorzaak, aanleiding als uitvoering waanzinnig genoemd mag worden. Alleen al de enkele maanden durende slag bij de Passendale kostte zo'n 250.000 soldaten, velen nog tieners, het leven. Duizenden van hen stierven de verdrinkingsdood in het moeras van modder waarin de omgeving van Ieper door de voortdurende bombardementen gecombineerd met de natte nazomer van 1917 was veranderd. Deze volkomen onmenselijke omstandigheden waarin de soldaten van de diverse legers elkaar afslachtten, de constante aanvallen met de bajonet naar voren, zo heerlijk zinloos als enkele mitrailleurs je opwachten, het gas en al die andere vindingen van de moderne tijd, zij zorgden voor een ongekend aantal oorlogsneuroses, door de Britten in het begin *shell-shock* genoemd. Dit om aan te geven dat er volgens hen één duidelijke, en daarbij nog min of meer lichamelijke, oorzaak voor was aan te geven. Het werd echter snel duidelijk dat de neurose zich niet alleen op meer wijzen uitte, maar ook op meer wijzen kon ontstaan en vanaf 1917 spraken de Britten dan ook niet meer over *shell-shock*, maar over het nog vagere NYDN (*Not yet diagnosed, Nervous*).

■ Behandeling met één doel

De waanzin zette zich voort tijdens de behandeling door bijvoorbeeld de Duitser Kaufmann of de Engelsman Yealland. Een behandeling die geschied-

de uit puur militaire overwegingen met voorbijgaan aan elk humanitair medeleven. Kort gezegd: één sessie stroomstoten -net niet zo sterk dat de patiënt het bewustzijn en daarmee zijn vermogen tot het voelen van pijn verloor-, die net zo lang duurde totdat de patiënt het front boven het hospitaal verkoos. Niet alle psychiaters die in 1914-18 de zorg over geüniformeerde wrakken op zich namen, schoven zo duidelijk de medische ethiek opzij. Maar ook zij wisten dat de behandeling afgesloten diende te worden met de woorden: 'Weer geschikt voor frontdienst'.

De hulp die de neurotici kregen liet de oorzaak, de oorlog, onverlet en had niet het helen van de patiënt, maar het versterken van het leger, het de staat zoveel mogelijk besparen van te betalen oorlogsuitkeringen, en het terugbrengen van de soldaat naar het front als voornaamste intenties. Dit geldt overigens niet alleen voor de militair psychiater, maar voor elke militaire arts, niet alleen in het verleden, maar ook in het heden.

■ Minderheid

Hoezeer echter de oorlog van 14-18 en militaire psychiatrie ook in één adem worden genoemd, zij zijn niet synoniem. In tegenstelling tot wat Hylke Tromp ons in zijn VPRO-serie 'Oorlog' wilde doen geloven, was oorlogsneurose niet typisch voor de Eerste Wereldoorlog en was het ook niet de soldaat die het niet meer volhield. Dat soldaten de verschrikkingen van het slagveld niet meer aankunnen, is iets van alle tijden. De soldaat hield bovendien zelfs in de hel van Somme, Verdun, Gallipoli en Ieper de oorlog wel vol -voor zover hij hem overleefde natuurlijk. Hoeveel soldaten ook met psychische problemen kregen te kampen, het was en bleef een kleine minderheid. Maar, als de Eerste

Wereldoorlog waanzin was, was het dan ook een *gekke* minderheid?

In hoeverre is iemand geestesziek, die midden van waanzin roept dat hij wordt omringd door waanzin? Is iemand die gek wordt van gekte gek? En is hij gezond als hij die gekte weer aankan? Het zijn de vragen die de anti-psychiatrie een twintigtal jaren geleden stelde. Zij had daarbij echter een min of meer normale burgermaatschappij in gedachten. Het zijn vragen die met betrekking tot oorlogstijd alleen aan kracht winnen en aan actualiteit nog niets hebben ingeboet. Wat is de militaire psychiatrie voor een geestelijke gezondheidszorg als zij ervoor moet zorgen, dat degenen die zeer begrijpelijk de waanzin niet meer aankunnen, weer in staat zijn deze op te zoeken? Bestaat die dienst dan niet uit artsen die er voor zorgen dat gezonden weer mesjogge worden?

■ Laffe soldaten?

De Tweede Wereldoorlog was achteraf gezien misschien niet zo waanzinnig als de Eerste, maar hij werd wel door waanzinnigen begonnen, en veelal ook door waanzinnigen gevoerd. Deze waanzinnigen echter werden niet het onderwerp van behandeling. Neem generaal Patton. Het is een publiek geheim dat hij behoorlijk gestoord was, en zeker niet altijd prettig. Toch was hij het die alle psychiatrische patiënten uit een ziekenhuis liet verwijderen om plaats te maken voor echte gewonden. In zijn optiek waren er maar twee soorten soldaten: moedige (zoals hij) en laffe (zoals de *nut-cases*). Alleen moedige soldaten hadden recht op verpleging.

De beruchte SS-generaal Von den Bach-Zelewski toonde een menselijk trekje door de mede door hem veroorzaakte verschrikkingen aan het Oostfront niet

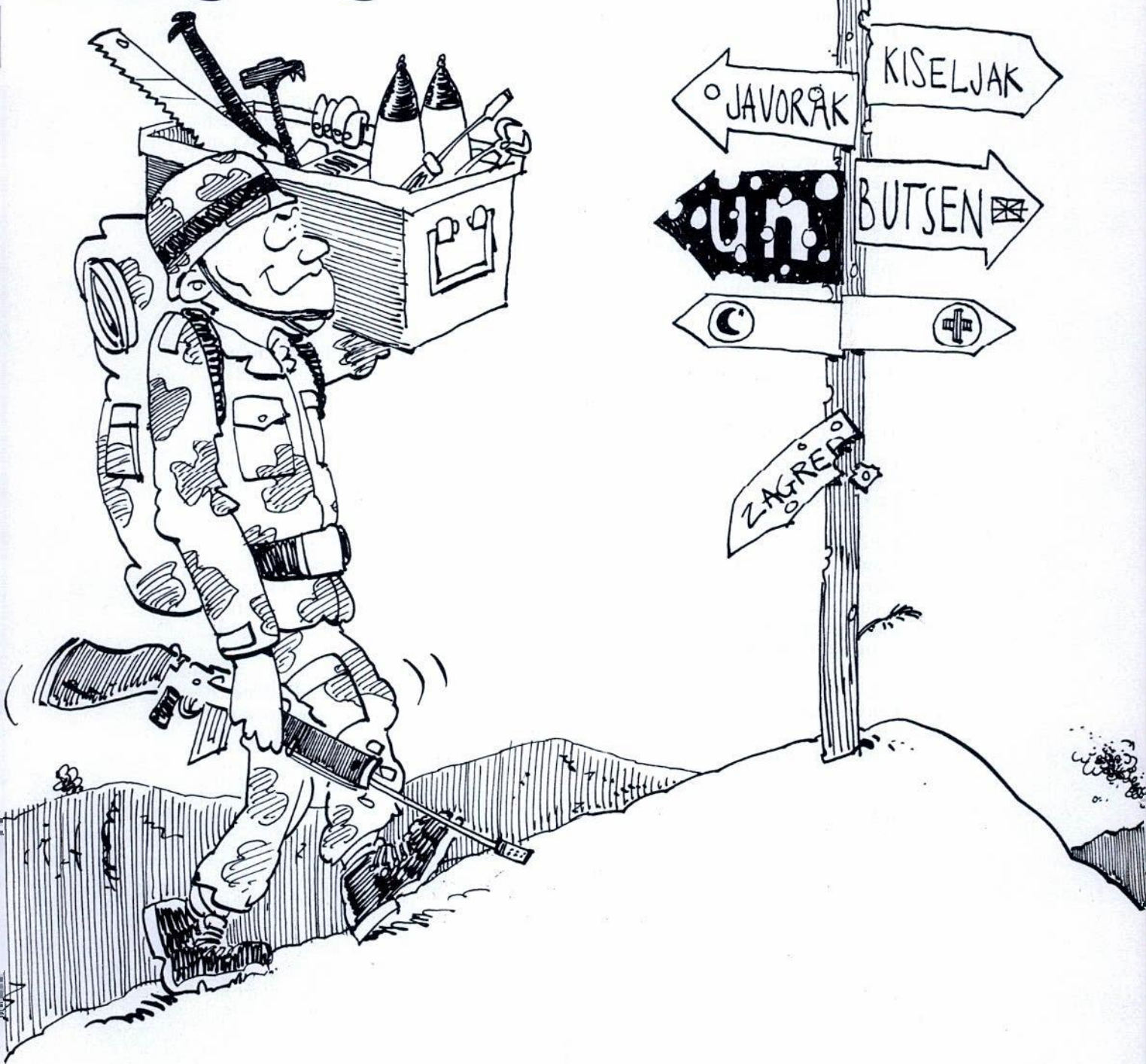
meer aan te kunnen. Dat trekje werd er echter door de Duitse psychiaters weer vakkundig uitgewerkt, en na 'genezen' te zijn verklaard toog hij weer met veel frisse moed aan het weinig frisse beulswerk. Als een gestoorde gezond gaat doen is hij gek, en hij is pas weer gezond als hij weer gestoord is. Vreemd is dit niet. Het was het hoofd van de militair geneeskundige dienst ten tijde van de tweede politionele actie, Simons, die toegaf dat psychopaten 'in bepaalde onderdelen van een oorlogvoerend leger (Stoottroepen, Parachutisten), (...) niet alleen bruikbaar, doch tot op zekere hoogte onmisbaar zijn om het gewenste effect te bereiken'. Zijn psychiatrisch medewerker in die dagen, W. Kramer, onderschreef die visie volkomen. Psychopaten zijn de beste frontsoldaten. In vredetijd zijn zij te missen als kiespijn, maar in de oorlog zijn de waanzinnigen in hun element. Diezelfde Kramer bepleitte het inrichten van werkkampen met straf regime om de lijntrekkers, wat neurotici in zijn ogen waren, eens mores te leren.

Is er een oplossing voor de diverse dilemma's waarvoor de psychiatrische zorg in oorlogstijd zich ziet geplaatst? Ja, maar de realisatie is wat lastig. De psychiatrische behandeling van oorlogsslachtoffers kan alleen verdwijnen als er geen oorlogsneuroses meer zijn, of die nou shell-shock, NYDN, golf- dan wel junglesyndroom (vooropgesteld dat die een psychische oorzaak hebben, wat nog lang niet zeker is) of PTSS worden genoemd. Oorlogsneuroses nu verdwijnen alleen als er nooit meer oorlog wordt gevoerd. Goede training, medische keuring en allerlei andere voorzorgsmaatregelen zullen in de marge zeker helpen, maar tegen oorlog is nu eenmaal niet ieder mens opgewassen.

Leo van Bergen

+++ Berichten van de Berg Igman +++

G. M. M.

TEN GELEIDE

Op 11 juli 1995 vertrok de main-body van het KMDT BSNIE I naar het voormalig Joegoslavië als Nederlandse bijdrage aan de Rapid Reaction Force, die was geformeerd naar aanleiding van de gijzelingen van V.N.-militairen in Bosnië.

De internationale gemeenschap wilde niet langer werkeloos toezien, hoe het conflict voortduurde en besloot een reactiemacht te formeren, die een vuist moest kunnen maken en een einde moest maken aan de machteloosheid van de "blauwe v.n."

Nederland neemt deel met een detachement dat werd opgebouwd rondom de eerste mortiercompagnie van het korps mariniers.

Daar de eenheid onder pantser moest, werden YPR's, chauffeurs en boordschutters toegevoegd. Logistiek, ziekenboek en monteurs, ook van de landmacht, completeerden de eenheid.

Aan het detachement werd een radaropsporingseenheid van de landmacht toegevoegd.

Een groot deel van de mannen bleek niet, na aankomst in Split, te kunnen doorgaan naar Bosnië. Gedurende acht weken werd er gebivakkeerd in Hotel Palace, terwijl in de haven de voorbereidingen werden getroffen voor de verplaatsing verder het land in.

Na een verblijf van ongeveer drie weken in Trebisevo, waar we te gast waren van het vreemdelingenlegioen, lukte het om door te gaan naar Kiseljak, waarna direct verplaatsing naar de Igman volgde. Daar werd het kamp op Javorak ingericht.

Eind augustus werd er gedurende drie dagen door de mortieren gevuurd.

Daarna trad een rustige periode in, waarin de stellingen voor de mortieren werden verbeterd en er huisjes werden gebouwd, waarin de mannen konden verblijven. Op Javorak, hoog op de berg, op 1580 meter, werd het tentenkamp verder ingericht. Wel was al duidelijk, dat er voor het invallen van de winter een andere locatie moest worden gevonden.

Eind oktober verhuisde het kamp dan ook naar een plaats vijfhonderd meter lager op de berg, waar de voorbereiding voor de overwintering werden getroffen.

Daar, in dat kamp, half november, zijn de eerste drie interviews afgenomen. Met de interviews wordt geprobeerd een beeld te schetsen van het leven en werken van mensen met heel verschillende taken binnen de eenheid.

Leest u verder over de ervaringen van: drie mannen van de logistiek, een stuksbemanning van een mortier een Forward Observing Officer.

Raadsman Vogels bij huisjes, gemaakt van platgewalste olievaten.

LOGISTIEK IS ONDERBEMAND:

Improviseren en zelf meubelen

Het is vrijdag 4 november, acht uur 's avonds op de Berg Igman. Buiten is het donker en heerst sinds twee dagen de winter. In de vandaag inderhaast opgezette wachttent, vanwaaruit door de geopende tentflappen de ingang van het kamp zichtbaar is, zitten vier mannen om de diesellachel geschaard. Korporaal der mariniers Jock Sichterman en de mariniers Roy Leppink en Jean-Paul Hoppe. Ze werken bij de bevoorrading, harde werkers achter de schermen. Raadsman Mart Vogels stelt de vragen.

Willen jullie iets vertellen over je achtergrond. Hoe lang ben je bij het korps, wat heb je gedaan voor je naar Bosnië ging?

Jock: Ik ben in januari '77 in dienst gekomen. Na de wapenspecialisatie tot mortierist ben ik opgeleid tot geweermaaker. Plaatsing volgde in Vlissingen, waarna ik uitgezonden werd naar de West. Bij terugkeer kwam ik in de wapenkamer van Doorn terecht, deed de Bijzondere Bijstand Eenheid-opleiding, werd gedurende 2 à 3 jaar bij de B.B.E. geplaatst, waarna nog een West-term volgde. Vervolgens opnieuw B.B.E., maar nu in Den Helder, de onderofficiersopleiding, weer de B.B.E. en daarna uitzending naar Cambodja in shift I. Nu zit ik hier met de 120 mm mortieren.

Jean-Paul: Na de havo ben ik als Z.M.-er (dienstplichtige, M.V.) in juni '92 begonnen bij het korps. Ik ben naar de West geweest en daarna een jaartje de dienst uitgegaan. Als K.V.-er teruggekomen en in Den Helder op de sportschool geplaatst. Toen moest ik naar Mijdrecht om de spullen voor Haïti in te pakken. Ik zou daar mee naar toe gaan. Het werd Bosnië.

Roy: Voor ik naar het korps ging, heb ik de m.e.a.o. gedaan. In augustus '91 ben ik in dienst gekomen. Eerst kwam ik bij de 12e infcie, daarna bij buro plaatsingen in Doorn. Ik ben ook naar Cambodja geweest, in de eerste shift.

Terug uit Cambo heb ik de mortieropleiding gehad en kreeg ik een term in de West. Daarna volgde plaatsing op het KIM en, net als Jean-Paul, inpakken van spullen in Mijdrecht met de bedoeling naar Haïti te gaan. Ook voor mij werd het Bosnië.

Jullie twee, Roy en Jock, zijn in Cambo geweest. Heeft dat een rol gespeeld in jullie verwachtingen over deze operatie?

Jock: Ik heb vanaf het begin deze operatie anders ingeschat dan Cambo. Al snel was duidelijk, dat wij met onze eigen baret op zouden gaan, in een groen scenario dus. In Cambo waren we echt met

een V.N. taak bezig met de blauwe baret op.

Het was een verrassing, dat we, toen we net hier waren, toch eerst in blauw zouden gaan. Verder was Cambo een beetje een tegenvaller, omdat ik, nadat ik veel verantwoordelijkheid gewend was in Doorn in de wapenkamer, in Cambo gewoon geweschutter werd.

■ Anders weggegaan

Ik ben nu ook anders weggegaan. Vroeger maakte me dat niets uit, maar ik ben nog niet zo lang getrouwd en heb een kleine van anderhalf. Dan ga je toch meer nadenken over wat je achterlaat. In het begin weet je helemaal niet, wat er hier allemaal kan gaan gebeuren.

Mijn vrouw vond het de eerste keer, met Cambo, wel erg, dat ik wegging. Nu heeft ze dat minder, omdat ze toch iets van mij, mijn zontje, thuis heeft. Maar ze vindt wel, dat we die samen moeten opvoeden!

Roy: Ik zie het als twee heel verschillende operaties. In Cambo was het humanitair werk. Hier is het oorlogje sussen, dat was in Cambo duidelijk niet het geval.

Ik heb ook een kleine thuis, voor mij geldt ook wat Jock zegt. Dat blijft moeilijk als je uitgezonden bent.

Hoe keek jij tegen deze uitzending aan, Jean-Paul?

Ik vond het leuk om te gaan. Hiervoor heb ik een aantal "rustplaatsingen" gehad. Ik heb een paar keer met verzoeken geprobeerd om bij de operationele mariniers te komen. Dat is heel anders werken, een andere sfeer onderling en ik wilde laten zien wat ik kon, na de vorige werkplekken.

Jullie lezen natuurlijk ook kranten. Heeft het mogelijk gevaar van deze operatie van tevoren bij jullie een rol gespeeld?

Roy: Nee. We zijn met een goede club weggegaan. Er zit goede leiding bij en we werken in principe nog voor de V.N. Je denkt er niet bij na, dat het een rot-

zootje is hier. Het is mariniers-eigen om "gewoon" te gaan.

Jock: Daar ben ik van teruggekomen. Ik kijk naar al die v.n.-taken en dan denk ik: wat voor nut heeft het, dat ik daar naar toe ga en misschien daar sneuvel. Toen ik in dienst kwam heb ik voor "koningin en vaderland" getekend. Ik loop nu rond in een land, waar ik stenen naar mijn wagen kan krijgen. Wat heb ik hier te zoeken. Er wordt niemand bij mij thuis beter van, dat ik nu hier ben en gevaar loop.

In Nato verband uitgezonden worden, okay, maar de politiek stuurt ons veel te gemakkelijk weg. Wij zijn hier naar toegestuurd om zonodig te vechten, als v.n.-er. Als ik naar de landmacht kijk, die v.n.-taken begrijp ik wel, dat is waarnemen en partijen gescheiden houden. Maar wij moeten hier andermans oorlog uitvechten.

Roy: Ik denk, dat ik het wel begrijp. Als je hier Bosnië, Serajewo, laat escaleren, terwijl je lid bent van de v.n. Dat kan toch niet. Er moest iets gebeuren. Die lui zijn nu aan het nadenken over waar ze nu eigenlijk mee bezig zijn.

Jock: Ik ben het er helemaal mee eens, maar waarom dan nu pas? Ze hadden er gelijk de NAVO op af moeten sturen, dan waren er veel minder onschuldige v.n.-slachtoffers gevallen.

Jean Paul Hoppe

Jean-Paul: Ik sluit me daarbij aan, ik vind ook, dat er eerder had moeten worden ingegrepen.

Roy: Verder had ik een grimmiger situatie verwacht. Toen we nog in Split zaten kwamen daar die jongens van luchtmobiel terug. Die hadden een hele moeilijke tijd gehad, met nogal wat confrontaties. Het valt me mee.

Jock: Ik had ongeveer dit verwacht. Wel dacht ik, dat we als zigeuners door Bosnië zouden moeten rondtrekken en onder de grond leven. Dit valt mee. We hebben tijd gehad om eerst in Kiseljak, daarna boven op Javorak en nu hier een goed kamp op te bouwen.

Wat vinden jullie van het verloop van de operatie tot nu toe?

Roy: Ik vind het tot nog toe een perfecte term. Ik kan lekker mijn werk doen, heb veel vrijheid, meer dan in Nederland. Zelf zat ik in de unload-party. Wij gingen twee dagen voor het vertrek van de main-body naar Split om daar het schip te lossen. Daar stonden drie dagen voor, maar het was in één dag gebeurd. Na vijf dagen vertrokken we naar Kiseljak. Daar hebben we het kamp opgebouwd. Toen we boven kwamen, in Javorak, hoorden we, dat Kiseljak voor de Butsen (de Engelsen, M.V.) zou worden en wij het niet meer zouden gebruiken. Dat was wel even een minpuntje, na al dat werk.

Nu ben ik hier vooral met intern transport bezig, op de heftruck. Verder haal ik water en breng het vuil weg en doe andere klussen, zoals het verzorgen van de kachels en de waterpompen.

Jock: Ik zat al in Bosnië en moest even terug om te helpen een boot te lossen. Vervolgens zat ik twee maanden vast in Split. Ik kon niet aan mijn werk. Wachtlopen op de haven.

Er zijn zoveel was/wordt kip/konijnen geweest, daar werd je niet goed van. Er werden veel plannen gemaakt, half uitgevoerd en dan ging het al weer niet meer door.

We vertrokken naar Igman om een tijdelijk kamp op te bouwen, Javorak, we zouden later een winterlocatie krijgen. We werden daarbij voortdurend geconfronteerd met logistieke problemen. Veel van wat we nodig hadden om te bouwen kregen we niet. Het korps is qua logistiek altijd afhankelijk van derden en meestal van de Engelsen. Dat werkt dus niet!

Allerlei dingen moet je hebben, nu ook nog, maar die krijg je niet. Het korps zou een eigen logistiek apparaat moeten hebben, zoals de landmacht. Dankzij de ondersteuning van de landmacht hebben we nog het een en ander staan hier. Het is wel eens lastig, want de mannen van de stukken komen hier, hebben wat nodig en wij moeten nogal eens nee verkopen. Daar heeft natuurlijk ook niet iedereen altijd begrip voor.

Roy Leppink

Toen het kamp boven zo ongeveer klaar was, moesten we naar beneden verhuizen. Nu zijn we hier zelf weer aan het meubelen.

We blijven improviseren. Eigenlijk zijn we met te weinig personeel voor de logistiek. Roy en Jean Paul zijn eigenlijk bij transport ingedeeld, om de munitie te rijden en hebben niets te maken met de opbouw van het kamp. Maar er wordt toch niet meer geschoten, dus zijn ze aan ons toegevoegd.

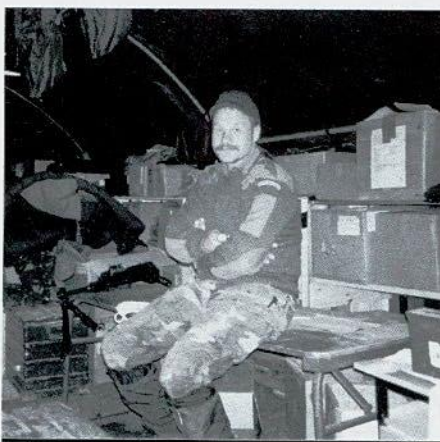
Jean-Paul: Ik heb twee maanden in Split gezeten, voornamelijk de wacht gelopen. Daarna ben ik op r en r geweest en vandaaruit rechtstreeks naar de Igman. Na het vuren kwam ik daar pas aan. Wel jammer, want dat had ik graag mee willen maken.

Ik kwam een collega in mijn woonplaats tegen, "shit dat we nu hier zitten", hebben we tegen elkaar gezegd.

Hier werk ik ook met de heftruck, net als Roy en doe ik allerlei klussen. Mijn werk is ondergeschikt aan het hele plaatje. Het bevalt me in ieder geval goed; de tijd vliegt.

Roy: De afwisseling in het werk vind ik

Joch Slichterman

heel plezierig. Toen de fire-missions er waren zat veel van het personeel nog in Split. We moesten toen toch in stelling, dus allerlei mensen werden samengehaald om maar voldoende bemanning te hebben. Bijvoorbeeld ook de kok ging mee. Wij hebben ook allebei een mortieropleiding gehad. Zo is het toch gelukt. Ik was munitiedrager, maar heb zelf ook een granaat in zo'n pijp mogen gooien. Je bent marinier-algemeen, niet waar?

Jock: Als alles tegelijk had moeten gebeuren: schieten en een kamp opbouwen, zou het niet zijn gegaan. Dan hadden we een probleem gehad.

Was er voor jullie een hoogtepunt gedurende deze uitzending?

Jock: Nee eigenlijk niet zo, het grootste hoogtepunt is op 30 december als ik naar huis toe mag.

Ik heb hier niet iets meegemaakt, dat heel bijzonder is. Gewoon goed je werk doen, dat is waar het om gaat. Het moet hier wel allemaal goed kloppen.

Roy: Je doet een heel andere ervaring op. In een land waar iets loos is, je komt in een andere sfeer. Je bent hier afhankelijk van elkaar, leert elkaar goed kennen.

Jean-Paul: Er is hier meer stress-werk, je leert je grenzen daardoor beter kennen, ook met de mensen in je omgeving.

Maakt het voor jullie verschil, dat we als eenheid hebben deelgenomen aan de inzet van de rapid reaction force?

Jock: Voor mij wel, daardoor zijn we toch niet helemaal voor niets gekomen.

Jean-Paul: Ja, je hebt dan toch het gevoel, dat we iets goeds gedaan hebben.

Roy: Als zo'n stad weer opbloeit, doet je dat toch wel wat. Je er weer een pizza kunt eten, met je fototoestel rond kunt lopen. Mensen weer gewoon over straat kunnen gaan en je er weer mooie vrouwen kunt kijken. Ja, het maakt verschil.

Bedankt voor het gesprek.

OP HET ERGSTE VOORBEREID:

We komen niet met iedereen thuis

“Een goede “gun” is het! Het draait bij ons als een tierelier”, zegt sergeant René Mentink, stukscommandant van één van de mortieren van de 1e mortierbatterij van het korps mariniers. Tevreden kijkt hij rond naar de vier mannen van zijn stuk, die in de dubbele boogtent bij elkaar zitten voor het interview. Willem Hof, Jan van der Laan, Erwin (Boske) Henkes en Alex (Rich) de Rijk. Arco van der Mout heeft de wacht en voegt zich pas aan het eind van het gesprek bij het gezelschap.

De tent die voor twee stuksbemanningen, zestien personen, bedoeld is, staat vol met stretchers, plunjabalen, crusaders en paratassen. Toch oogt het niet chaotisch. Het is er warm en de stemming is goed.

Terwijl buiten op de Igman een halve meter sneeuw ligt en er nog steeds bij komt, begint binnen het gesprek.

Kunnen jullie uitleggen, hoe een mortier werkt, hoe de zaak is georganiseerd?

We hebben normaal gesproken een stuksbemanning van zes personen. Voor deze operatie zijn er twee man extra toegevoegd. De stukscommandant heeft de verantwoordelijkheid voor het geheel. De richter en de hulprichter zorgen voor de juiste instelling van het mortier, zodat de granaat, die eruit gaat ook op de bedoelde plek terecht komt. De lader is de man, die de granaten in de schietbuis laat vallen. De munitiewerker draagt hem de munitie aan en zorgt dat het de juiste soort granaat is, gewoon of roket-propelled en dat de lading klopt. Een mortier is een mobiel stuk, dus hebben we een chauffeur, die tegelijkertijd assistent munitiewerker is. Deze eenheid is voor deze operatie uitgerust met YPR's, pantservoertuigen. We hebben dan ook een YPR-chauffeur en een boordschutter aan ons stuk toegevoegd gekregen.

Wat waren, voor jullie vertrokken, je verwachtingen over deze uitzending?
Ik verwachtte, dat we in een keiharde

oorlog terecht zouden komen. We gingen de Igman op. Die hele berg stond vol met guns. We zouden rondom Serajewo vuren en het was goed mogelijk, dat er teruggevuurd zou worden. Dat is meegevallen. We waren er wel op voorbereid, alhoewel de tijd daarvoor erg kort was. Het ene moment sta je les te geven en dan moet je ineens naar Bosnië. Er was ook een besef van: we komen niet met iedereen terug. We waren op het ergste voorbereid. Je weet alleen niet om wie het gaat.

De mensen, zoals onze YPR chauffeur en boordschutter, waren al veel langer met de uitzending bezig. Al vanaf februari van dit jaar waren ze aan het opwerken met de 11e infanteriecompagnie. Dat heeft allemaal veel te lang geduurd. Op deze manier ben je er een jaar mee bezig. Die opwerkperiode, van het 11e, daar klopte een hoop niet in. Het ging allemaal over het blauwe plaatje. We kregen daar les van luchtmobiel. Nou zo werken wij helemaal niet.

Oefenen is moeilijk, de beste leerschool is natuurlijk de realiteit.

In Cambodja hebben we ook goede er-

varingen opgedaan, dan nu Bosnië, sommige mannen ook Irak, zo bouw je dat langzaam op.

Wat we in Nederland allemaal geoefend hebben gaat hier voor een belangrijk deel overboord, de werkelijkheid is nu eenmaal anders.

■ Anders dan Cambo

Er zijn ook nogal wat verschillen met Cambo. Daar werd je meer gerespecteerd. Hier werd alles, wat de V.N. deed, getolereerd. De mensen hier hadden ook een hekel aan de V.N. Dat is wel veranderd. Ze zwaaien nu wanneer je met groene voertuigen voorbij komt. De moslims weten nu trouwens ook wie de Nederlanders zijn, na het ongeluk van afgelopen zaterdag. Er viel toen een truck met twintig mensen erin van de berg af. Wij waren de enige eenheid, die met de b.v.'s (bandvoertuigen, M.V.) erbij konden komen. We hebben de gewonden opgehaald en naar het ziekenhuis gebracht. Dat soort dingen zijn belangrijk, ook voor je eigen positie hier. Vertrouwen moet je ze nooit. Je kunt zomaar een kogel in je rug krijgen, zoals pas met een Fransman hier is gebeurd.

Heeft, voor degenen van jullie die naar Cambo zijn geweest, dat een rol gespeeld in jullie verwachtingen?

Je gaat anders denken. We hebben in Cambo veel dingen meegemaakt. Situaties gehad, waarin je beslissingen moet nemen om te handelen of niet. Daar hebben we vaak lang gewacht met terugschieten. Het risico dat je daar nam was nogal eens groot. Je kijkt er nu daardoor wel anders tegenaan. Ik zou nu niet zoveel risico meer willen lopen. Je moet eerst aan je eigen veiligheid en die van je buddy denken. Voorkomen, dat je door te lang afwachten zelf tegen een kogel aanloopt.

In Cambodja werkte je duidelijk met een blauw scenario, terwijl daar de kogels je af en toe om de oren vlogen. Hier ga je naar een oorlogssituatie toe, in het groen, en dan blijkt het veiliger!

In Cambo was je of patrouilles aan het lopen, of bezig om je kamp op te bouwen. Het was daar veel afwisselender, je was er ook meer met je werk bezig. Hier zijn we soms meer als timmerman en bouwvakker aan de slag, dan als militair. Natuurlijk zaten we in Cambo wel in een infanterierol en hier niet, dat is duidelijk anders.

■ Weekje oefenen en weg!

Toen we met Cambo weggingen, waren we goed voorbereid. Hier zat niemand organiek bij elkaar. Er waren net voor we vertrokken een aantal mensen van dit stuk naar andere plaatsingen gegaan. Twee zijn er gebleven, de rest is nieuw ingestroomd. We hebben een weekje geoefend in Oirschot en dat was het.

Daarna zijn we naar Split vertrokken. Daar is de groepsvorming al een beetje begonnen. We hebben daar al veel als één groepje opgetrokken. Het had ook zijn voordeel om zo te beginnen. De jongens, die nieuw kwamen van de 11e infanteriecompagnie, zijn hier helemaal opgenomen. We hebben een gemeenschappelijke infanterieachtergrond en zijn ook behoorlijk ervaren. We hebben geen echte jonkies.

Wat vinden jullie van onze aanwezigheid en inzet hier?

Onze bijdrage is natuurlijk relatief klein geweest. Wat hebben we nu eigenlijk helemaal gedaan? We hebben er zo'n honderdtachtig granaten uitgeworpen. Dat was alles.

Als je naar Serajewo kijkt hebben wij goed werk gedaan. Tijdens een bezoek eerder was het overal stil. Nu was het overal druk op straat, de winkels waren weer open. De stad leeft weer.

Het had alleen drie jaar eerder moeten gebeuren. Dan was er toen al rust geweest. Al die tijd is er door de V.N. aangehouden. Als je kijkt hoe het er in Zagreb uitziet. Hoeveel VN wagens daar rondrijden. Wat kost dat allemaal voor een geld. Als eerder duidelijk was gemaakt, dat de aanvallers klappen kon krijgen had het veel mensenlevens en veel geld gescheeld.

Hier krijg ik bij de naam VN toch een beetje vieze smaak in de mond. Het zijn hier lafaards geworden door het gevoerde beleid. In dit soort situaties is geweld de enige oplossing, dat had men eerder moeten begrijpen.

■ Hard werken en hard ontspannen

Als je de hele term bekijkt, stelde het niet zo veel voor. We hebben iets van acht weken in Split gezeten. Daarna nog een paar weken bij die Fransen van het vreemdelingenlegioen in Serajewo. Toen snel naar de Igman. Als een achterlijke rennen en improviseren om op tijd te kunnen vuren. En daarna was het klaar. Tenminste voor zover we nu weten.

De spanning is er nu wel af. We hebben goed meegedaan, maar we moeten oppassen, dat het nu niet zouteloos wordt. We zijn nog wel hard aan het werk, hier met het opbouwen van het basiskamp en boven met het verbeteren van de stellingen. We rouleren zo om de vijf dagen.

We zijn liever in de stellingen dan hier op het basiskamp. We hebben daar ons eigen huisje gebouwd, zijn buiten aan het werk, koken samen. Er wordt goed gewerkt, maar het is er ook gezellig.

Belangrijk is, dat er nu ook wat tijd voor ontspanning komt. Hard werken en hard ontspannen, dat was in Cambo 2 goed geregeld. We hopen, dat het hier ook lukt.

Voegt deze operatie iets toe qua werk en in persoonlijke zin?

We hebben hier voor het eerst "life-grounds" geschoten. Dat was wel even kicken. Er was wel een mooie spanningsopbouw. De dag ervoor was het geannuleerd. Dan zie je op een bepaald moment de vliegtuigen overkomen en dan ga je vuren. Het is een hele ervaring. De mannen, die er niet bij waren baalden daar wel van. Een paar dagen ervoor waren we in Serajewo op bezoek. Daar zaten twee oude mensjes met een kleedje voor zich om wat kleine spulletjes te verkopen, zodat ze weer wat te eten konden kopen. Nu zie je allerlei huismoeders weer winkelen. Dan is het toch een aparte ervaring geweest. Het blijft vreemd, dat op 1680 kilometer van je eigen voorkeur dit zo lang heeft kunnen duren!

Als je in Nederland op r en r bent, dan valt het op dat iedereen voor zichzelf bezig is. Er wordt weinig aan een ander gedacht. Er worden plannen gemaakt: volgend jaar ga ik daar naar toe. Allerlei dagelijkse dingen worden door dit soort ervaringen minder belangrijk. Je vraagt je dan af waar mensen zich druk over maken. Zegt iemand tegenover me aan een tafeltje: "zou in januari 'the phant-

om" weer draaien?" Dan denk je, wat boeit mij dat nou! Dat zie je dan wel weer. Je leeft van dag tot dag. Je leert dingen te relativeren.

In het begin kun je dat wat sterker hebben, van het "boeit niet."

■ Ervaringen niet te delen met burgers

Toch, als je weer thuis bent, dan is het na vijf minuten al weer gewoon en is het net of je niet weg geweest bent. Als we weer terug zijn, gaat voor de buitenwereld het deurtje dicht. Dan stop je met praten over voormalig Joegoslavië. Dan zijn er allerlei mensen, die geïnteresseerd doen. Je kunt die ervaring toch niet delen met een burger, die er niet bij is geweest.

Als je er al over wil praten, doe je dat met de mensen waarmee je er bent geweest.

Zelfs als je een film laat zien, die hier is gemaakt, snappen ze het nog niet. Je maakt er grappen over en ze lachen mee, maar als een boer, die kiespijn heeft. Als je met collega's praat, die de dienst uit zijn, zeggen ze, dat ze het leven bij de baas missen. Dat saamhorigheidsgevoel. Je bouwt het op tijdens een lange oefening, zoals in Noorwegen, maar vooral tijdens uitzendingen zoals deze.

Je moet goed met elkaar omgaan, want je bent op elkaar aangewezen. Die band die hier ontstaat, die blijft in Nederland ook bestaan.

Ook tijdens je r en r denk je aan die gasten hier. Het is gek, maar hier naar terug gaan is ook thuiskomen.

Bedankt voor het gesprek.

DE FOO VERTELT:

FIRE-MISSION. Dit is werkelijkheid, moest ik mijzelf zeggen

Hij moest even nadenken, of er deze week nog wel gelegenheid was voor een interview. Uiteindelijk wordt het woensdagmiddag. Als ik kom heeft hij nog geen tijd. Dan maar in mijn tent wanneer hij zijn bespreking heeft afgerond. Dat blijkt een goede keuze. Tijdens ons gesprek zijn allerlei mensen naar hem op zoek geweest. Kapitein der mariniers Amon van den Borg heeft het druk. Hij is, bij afwezigheid door r en r, van de majoor Piepers, waarnemend commandant. Ik heb hem gevraagd vanwege zijn normale functie: Forward Observing Officer.

Eenmaal in gesprek is hij ontspannen, maar formuleert hij bedachtzaam.

Kun je, om te beginnen wat vertellen over je voorgeschiedenis voor deze operatie?

Ik ben in '85 begonnen op het KIM. Na het KIM ben ik een jaar pelotonscommandant geweest bij de 13e infanteriecompagnie. Daarna heb ik de F.O.O.-opleiding gevolgd en ben ik zo in dit vak terecht gekomen.

Ben je, nu terugkijkend, tevreden over de keus, die je hebt gemaakt voor dit beroep?

Ja, heel tevreden. Je krijgt als jong officier al heel vroeg de kans om verantwoordelijkheid te dragen. Je kunt al jong laten zien wat je waard bent. Dat wordt dan geleidelijk aan op een prettige manier uitgebouwd. Als pelotonscommandant word je nog behoorlijk gecoached door een compagniescommandant en de ervaren onderofficieren. Als je daar een beetje naar luistert, kom je een heel eind. Geleidelijk aan word je zelfbewuster en durf je ook moeilijke beslissingen aan. Met andere woorden, durf je de verantwoordelijkheid ook te dragen.

Binnen deze mortiercompagnie heb ik veel mogelijkheden gehad om verschillende dingen te doen. Zo is de functie van opvolgend compagniescommandant een jaar vacant geweest en heb ik die gedurende die tijd vervuld. Bij het gevechtssteunbataljon was er geen trainingsofficier voor de oefening in Noorwegen. Dan moet je voor 180 man toch een programma verzorgen.

Ondertussen heb ik steeds mijn vaardigheden als F.O.O. op peil kunnen houden.

De KIM-opleiding vond ik een goed evenwicht hebben van theorie en praktijk. Als je jong bent, dan vraag je je wel af, waar je al die vakken nu voor nodig hebt. Je wilt aan de slag, daarvoor ben je gekomen. Maar achteraf is dat goed geweest.

Het KIM geeft je een stempel, zowel qua vakkennis als waar het je instelling betreft als officier: je normen en waarden.

Kun je voor de lezer uitleggen, wat een F.O.O. precies doet?

De Forward Observing Officer heeft vier taken:

Het bevestigen van doelen en het maken van vuurplannen.

Vierentwintig uur bewaking van het gevechtveld, door te observeren en alles te volgen via apparatuur.

Coördineren met en adviseren van infanterie.

Doorgeven van tactische informatie.

De F.O.O. heeft daartoe de beschikking over een team bestaande uit een sergeant en een aantal mariniers, waaronder een verbindelaar. We gebruiken hightech apparatuur voor de waarneming.

De F.O.O. is dus niet alleen maar een waarnemer, hij is vooral ook een coördinator van de vuursteun, die wordt uitgebracht. Daar kan airsupport, scheepsvuur, artilleriesteun deel van uitmaken. Alle grote wapens neemt de F.O.O. voor zijn rekening. Hij stemt de inzet daarvan af op het manoeuvre-plan van de compagniescommandant.

Op een dergelijke manier hebben wij hier niet gewerkt. We zijn niet met een bataljon voorwaarts gegaan om de Serviërs een lesje te leren. De F.O.O.-teams hebben hier heel zelfstandig gewerkt, dus niet gekoppeld aan een infanterie-eenheid.

We hebben dit soort scenario's, om alleen te kunnen functioneren, ook beoefend en waren hier goed op voorbereid. Je zorgt ook binnen zo'n team, dat de vaardigheden zo goed mogelijk aanwezig zijn. Iedereen met de radio kan werken. Men met elkaars wapens kan vuren. Iedereen moet een simpele vuuraanvraag kunnen verzenden, weten hoe het voertuig werkt. Kortom zoveel mogelijk uitwisselbaarheid binnen het team, zodat de zaak niet stopt als er één uitvalt.

Hoe gaat dat nu, hoe werkt het als je met zo'n klein team van mensen zo lang op zo'n berg zit? Hoe houd je de verhoudingen goed?

Ik heb wel eens gehoord, dat de meest ideale groep uit vijf personen bestaat. Dat schijnt sociaal-psychologisch het beste te werken. We waren meestal met zijn vijven.

Zelf was ik er ook benieuwd naar. Het is erg belangrijk, dat je met elkaar praat en naar elkaar luistert.

Routine is het centrale woord. Er moet voortdurend worden wachtgelopen. Ik stel de randvoorwaarde: er moeten twee man op post. Verder wordt het heel democratisch ingevuld. Dat bepaalt het team.

Discipline is belangrijk. Dat is natuurlijk niet: ja kapitein, nee kapitein. Het is onderhoud van je wapen, persoonlijke hygiëne, rondom beveiliging, veiligheidsmaatregelen, maar ook jezelf beheersen ten opzichte van anderen. Iemand kan in een dip zitten, maar mag het niet afreageren op het team.

Door de discipline leer je om je je gevoelens te beheersen, leer je met een ochtenthumeur om te gaan als je daar last van hebt. Leer je om de zaak niet op de spits te drijven als iemand een keer een rare opmerking maakt.

Bij slecht geleide eenheden zie je veel onenigheid. Er is dan niet alleen een gebrek aan richting, maar ook een gebrek aan cohesie.

■ Verbondenheid

Hoe waardeert je het werk dat je hier als F.O.O. hebt gedaan?

Het was natuurlijk heel anders dan wat we ons er in Nederland van hadden voorgesteld. Dat geeft niet want we waren er goed op voorbereid. Ik kijk met enorme tevredenheid terug op afgelopen vier maanden. Met name de fase voor en tijdens de operatie "deliberate force". Het was goed om te ervaren, dat je onder verhoogde druk als team net zo goed of beter kunt functioneren. Mensen waren nog scherper, lieten nog beter op de drills.

Voor het eerst van je leven ben je niet aan het oefenen, maar vervul je echt een behoefte. In de aanloop van deze operatie hebben we de Servische stellingen in kaart gebracht en tijdens de operatie maak je deel uit van het "stick-gedeelte" van de westerse politiek. Het is prettig om te zien, dat het daarna ook zijn vruchten heeft afgeworpen. Je toch je steentje hebt kunnen bijdragen aan de verbetering van de situatie van de moslimburgers van dit land.

Nadat je twee maanden in Serajewo hebt gezeten en deel hebt uitgemaakt van de nationale loterij, zelf ook een granaat op je dak kon krijgen, voel je toch een zekere verbondenheid met die mensen.

Het is goed om te zien, dat wanneer je nu naar Serajewo gaat, de levensomstandigheden sterk zijn verbeterd.

Het heeft echt uitgemaakt, dat ik hier met het team heb gezeten. Zo voelt het in ieder geval.

Als er nu een wat rustiger of saaier periode komt, dan vind ik dat een soort afbetalen van de periode ervoor.

■ Snel gewend

Je hebt in de periode voor "deliberate force" de stellingen van de Serviërs in kaart gebracht. Je hebt die gedurende een lange periode bekeken, er mensen zien lopen en dan wordt het vuurplan ook uitgevoerd en komen de granaten. Dat lijkt me toch, voorzichtig uitgedrukt, een bijzondere ervaring?

Je wordt er tijdens de training zo goed op voorbereid, dat je zelfs tegen jezelf moet zeggen: dit is geen oefening, dit is werkelijkheid. Je bent heel snel gewend aan zelf beschoten worden en even snel wen je ook aan anderen beschieten. Nu moet ik zeggen, dat we alles op afstand hebben zien gebeuren. Het is natuurlijk anders dan de infanterist, die met het mes tussen zijn tanden de schuttersput uitklimt. Die wordt zelf veel directer geconfronteerd met geweld en vernietiging. Ik moest echt tegen mezelf zeggen, dit is werkelijkheid en daar vallen slachtoffers bij. Daar moet je toch niet te licht over denken.

Je voert de operatie wel zo uit, dat je alleen de "bad guy" pakt. De eerste firemission die we deden was gericht op een positie van waaruit op ons gevuurd was. Dat maakt het natuurlijk wel een stuk makkelijker. Als ik hem niet uitschakel, schakelt hij mij wel uit.

Het is niet uitgesloten, dat wij mensen gedood hebben, maar het is een keuze hij of ik. Je hebt toch te maken met een tegenstander die geen probleem heeft om onschuldige burgers te bestoken.

Je bent zelf beschoten. Ben je bang geweest?

Nee, dat niet. Misschien komt dat, omdat je er door verrast wordt. Als je op patrouille gaat door een gebied en je weet dat er mijnen liggen, hinderlagen zijn opgezet leef je daar misschien meer mee.

Er was wel een constante dreiging, onderspanning, maar het is nooit zo heftig geweest, dat er echt angstige gevoelens loskwamen. Je weet dat het kan gaan regenen en je neemt je paraplu mee. Je neemt je voorzorgsmaatregelen.

Een Engelse o.p die we overnamen was

Amon van den Borg

onbeschermd. We hebben toen snel voor een muur van zandzakken gezorgd. Dat was geen dag te laat, want de volgende dag werden we beschoten door Servische mortieren. Eén granaat viel echt dichtbij en er was zeker iets gebeurd wanneer die muur er niet had gestaan.

■ Afgewogen antwoord

Hoe beoordeel je de mate van geweld, die is gebruikt door de rapid reaction force?

Ik denk, dat het een afgewogen antwoord is geweest. Als je te weinig geweld had gebruikt, had je jezelf volkomen belachelijk gemaakt. Bij te veel geweld was je partij geworden.

We gingen niet voor volledige vernietiging van de Serviërs, maar voor de communicatielijnen en de zware wapens. Een passend antwoord dus.

Wat vind je van het werk dat Unprofor hier in de afgelopen jaren heeft gedaan?

Unprofor heeft veel goed werk gedaan hier, maar op een bepaald moment was het niet meer genoeg om de mensen voedsel en medicijnen te geven. De oorzaak van de problemen moest worden weggenomen. Unprofor was duidelijk niet voorbereid op de cynische tegenstanders, die men in dit land heeft aangetroffen. Het is niet de vredesoperatie geworden waarvoor men ging, omdat partijen zich niets van Unprofor aantrokken. Instemming van de partijen is nu eenmaal een voorwaarde voor het slagen van een vredesoperatie. Evenals voldoende respect voor de onpartijdige derde. Er zijn hier verschrikkelijke dingen gebeurd, waarbij Unprofor heeft staan toekijken.

Er moest een stap worden gezet. Die heeft in ieder geval goed gewerkt.

Wat zijn je ervaringen in de samenwerking met de andere nationaliteiten in de multinationale brigade?

We hebben natuurlijk al ervaring in de samenwerking met de Engelsen. In dat opzicht was er niets nieuws. In Serajewo

hebben we een o.p. bemand, waar ook de Fransen zaten. Ik vond de samenwerking erg goed. Het was voor ons natuurlijk de onbekende factor. Het beviel goed, de vriendelijkheid, de gastvrijheid.

Zijn er, behalve de "fire-missions", nog andere hoogtepunten voor jou geweest tijdens deze operatie?

Hoogtepunten zijn ook gebeurtenissen, die achteraf goed zijn afgelopen. Dat we de Igman afreden terwijl een Servisch 30mm kanon, stond in te schieten en er niets gebeurde, is zo'n voorbeeld. Zo'n spannend moment is ook een hoogtepunt.

Wat neem je als belangrijkste ervaring mee naar huis? Wat heeft deze operatie persoonlijk voor jou toegevoegd?

Een vergroot vertrouwen in onze eigen mensen en organisatie op alle niveaus. Zonder onszelf nu te veel te verheerlijken, vind ik de Nederlandse marinier op een heel hoog niveau staan.

Verder werken onder oorlogsomstandigheden, de ervaring zelf te schieten en beschoten te worden. Vaktechnisch haal je er natuurlijk ook allerlei lessen uit. De ervaringen die we hier hebben opgedaan moeten we zoveel mogelijk met anderen delen.

Iedereen heeft zijn eigen Bosnië-term. Ervaringen verschillen, dat heb je hier binnen de multinationale brigade al.

Als iemand zegt, dat hij in Bosnië is geweest zegt dat verder nog niet zo veel. Voor mij is het heel bijzonder geweest.

Hoe zie je de toekomst van dit land?

Misschien is dit het begin van een oplossing. Op zijn best verwacht ik hier een situatie als in Cyprus. Er is hier in dit land te veel gebeurd voor mensen om hier nog vreedzaam naast elkaar te leven. Ik hoop dat het een soort Cyprus wordt en geen Noord-Ierland.

Bedankt voor het gesprek.

Alle interviews: Raadsman Mart Vogels

MINKUKELS EN UNDERDOGS

In Nederland bestaat sinds lang een sterk ontwikkeld gevoel voor de minkukel, tegenwoordig doorgaans de underdog genoemd. Want goede Nederlandse woorden verdwijnen voor slechte Engelse. Dat we de minkukel eren komt, omdat we een sterk ontwikkeld medelijden hebben. Geen land waar charitatieve acties zo'n succes zijn. Het wachten is op een charitatieve actie voor het meelijwekkende Feyenoord. Zodat voorzitter Van den Herik uitgekocht kan worden en Wim van Hanegem teruggekocht. Met al die successen van Ajax wordt het mededogen voor Feyenoord alleen maar groter. Amsterdam en Rotterdam zijn zowat even groot, dus daar kan het verschil niet in zitten. Rotterdam is dan misschien wat minder mondain maar in veel opzichten ook veel dynamischer. Nee, zo op het oog is er geen enkele reden waarom in Amsterdam veel gevoetbald zou moeten worden.

Wat is dan wel de oorzaak?

Laten we de evidente verschillen eens onder de loep nemen. Op de eerste plaats heeft Ajax al zeer lang een buitengewoon gerenommeerde voetbalschool. De kinderen die bij Ajax mogen proefdraaien en vervolgens worden aangenomen, moeten van jongs af aan spelen volgens hetzelfde concept dat ook voor het eerste elftal wordt gehanteerd. Alles is erop gericht die jonkies geschikt te maken voor dat eerste elftal. Het hele scoutingstelsel staat in dienst van 'het systeem'. De trainer van het eerste, Van Gaal dus, accepteert ook niet op jeugdniveau dat begeleiders worden aangesteld die zich niet kunnen verenigen met 'het systeem'.

Het is dan natuurlijk geen toeval wanneer de eigen kweek, of althans een uitzonderlijk talent uit die eigen kweek, noem Cruijff, noem een kwart eeuw later ook Seedorf, al op zestienjarige leeftijd in het eerste van Ajax wordt opgesteld. Ik kan me niet heugen dat zulks ooit bij Feyenoord is gebeurd. Feyenoord moet de talenten van elders halen, begaat daarbij de grootste mislukken en is er nog nooit in geslaagd van het eerste team een vloeiende eenheid te maken. Als Feyenoorders bereid waren voor elkaar te sterven, dan konden ze op wilskracht nog wel eens een eind komen (dat gebeurde zelfs nog onder Van Hanegem), maar eigenlijk valt die collectieve wilskracht nauwelijks te eisen. Die kan er slechts zijn als er ook een soort gelijkgestemdheid is in het speelsaanbod.

Een tweede verschil is de voorzitter. Ogenscheinlijk doet het er niet toe, wie bij clubs als Ajax, PSV of Feyenoord de voorzitter speelt. Maar dat is alleen waar als die voorzitter de zaken waarvan hij niets afweet, aan de deskundigen overlaat. En als hij luistert naar de plannen die deskundigen voor de club in petto hebben. Bij Feyenoord is het tegendeel het geval.

Een simpel voorbeeld. Voorzitter Jorien Van den Herik trekt een penningmeester aan. Een hoogleraar, die eigenlijk wat beters te doen heeft, maar begaan is met Feyenoord en daarom toestemt. Hij heeft zijn zaakjes juist een beetje op orde en moet op een goede dag dan uit de krant vernemen dat deze of gene speler voor zes ton is aangekocht. Door de voorzitter. Nog dezelfde dag stelt de penningmeester (terecht) zijn functie ter beschikking.

Van den Herik leidt Feyenoord als een eenmanszaak en niemand durft hem tegen te spreken. Want Van den Herik heeft privé drie miljoen in de zaak gestoken en dat geeft toch wel aan, hoe verselijk betrokken de man is. Bovendien is er tot nu toe geen Nederlandse journalist geweest die Van den Herik oneerbiedige vragen heeft durven stellen. En als ze al gesteld zijn, dan was de voorzitter sluwder dan de journalist. Sluw genoeg in ieder geval om een schijnbaar eerlijk, doch ontwijkend antwoord te geven.

Van den Herik gooide Wim Jansen en Wim van Hanegem eruit. Twee geboren Feyenoorders. Ze vulden elkaar aan, want ze hadden beiden hun specifieke kwaliteiten. Van Hanegem kon een wedstrijd 'lezen' (let wederom op de taalkundige verloedering), maar wist het gelezene niet in gesproken woord aan de spelers over te brengen. Bovendien waren ze meestal te dom om zijn verfrissende cynisme te doorgronden.

Wim Jansen was een gortdroge nuchterling die echter wel zijn of andermans bedoelingen kon duidelijk maken. En die bovendien 'de discipline' erin hield. Want dat schijnt bij voetballers ondanks de lokkende premies en riantie honoreren nog steeds nodig te zijn. Het was geen onwaardig span dus. Van Hanegem had alleen een rol toebedeeld moeten krijgen als tactisch adviseur en Wim Jansen had het veldwerk moeten doen.

Zeg maar: de lesuren moeten vullen.

Maar ze konden ophoepelen. En het was typerend wie bleef: de nooit geïnterviewde, de nooit op enige weerspanningheid betrapte bestuurspaladijn Geert Meijer. Te kennen hoef je hem niet, je hoeft hem alleen maar te zien. Toen hij assistent was van Van Hanegem, zat hij precies als Van Hanegem in stilzwijgen en zeer beschouwend de wedstrijd gade te slaan. Nu Arie Haan zich hevig gesticulerend aan de rand van het veld beweegt, gesticuleert Geert Meijer ook hevig. Geen karakter dus. Een kameleon.

Zo min als PSV zichzelf is of bewust werkt aan een eigen karakter, zo min geldt dat voor Feyenoord. PSV trekt oud-Ajaciëden aan en denkt die in de Eindhovense voetbalcultuur te kunnen inpassen. Dat kan incidenteel goed uitpakken (zie het invallen van Menzo tegen Werder Bremen), maar de mislukkingen zijn per definitie talrijk. Feyenoord was jarenlang huiverig om imitator te worden (hoewel het ooit nog Cruijff aantrok), maar kwam uiteindelijk niet verder dan het formeren van een ratjetoe.

Het 'grote talent' Van Gobbel, bij de WK in Amerika toch niet echt beroerd spelend, heeft, met de rest van de Rotterdamse defensie, doelman De Goey inmiddels zo onzeker gemaakt, dat die zijn plaats in Oranje is kwijtgeraakt aan Van der Sar. De lastige Orlando Trustfull, die dankzij Van Hanegem in het Nederlands elftal kwam, is inmiddels uit het zicht van bondscoach Hiddink verdwenen.

Feyenoord, lees dus Van den Herik, was niet eens in staat zonder juridische verwickelingen een nieuwe trainer aan te trekken. Waarschijnlijk spant de oude Griekse club van Arie Haan, die hem zo graag zei te behouden, op korte termijn een nieuw kort geding aan. Waarin voorzitter Vangoulis zijn vroegere werknemer Haan sommeert om nooit meer als trainer naar Griekenland terug te keren. Want ook in Griekenland is intussen naar alle waarschijnlijkheid begrepen dat zelfs een Nederlandse trainer/coach niets kan verhapstukken, als er binnen de club geen consequent beleid is. Arie Haan stortte zich met volle overgave op Feyenoord, hij zou de breuk herstellen. Maar het deficit was onontkoombaar, het kraaien verstomde. En dan toch compassie. Dat is Nederlands. Ik waag me contre coeur aan een voorspelling: Feyenoord krijgt Van Hanegem terug. Maar lang en breed nadat Ajax Van Gaal heeft laten vertrekken. Nog steeds schijnt Van Gaal met die gedachte. Wie weet om voorzitter Van Praag onder druk te zetten. Als dat het oogmerk is, tja, dan is zelfs deze geweldige regelneef een minkukel.

Hans van Wissen

THE AMERICAN PRESIDENT: ROMANTIEK MET INHOUD

Nu er in het Witte Huis sinds een paar jaar weer een jonge president woont, die straks zal moeten ijveren om herkozen te worden, is *The American President* een zeer actueel gegeven. De figuur die regelmatig wordt aangeduid als 'de machtigste man ter wereld', is hier weliswaar meer gemodelleerd naar Kennedy (maar dan zonder vuile was, zoals een Amerikaanse recensent hem omschreef), dan naar de wat boerser aandoende Clinton, maar parallel zijn zeker te trekken. Hoe het zo'n president vergaat als hij weduwnaar wordt en na enige tijd een nieuwe liefde ontmoet, wordt hier op een zeer plausibele manier geschetst.

■ Jonge weduwnaar

Andrew Shepherd is een model-president: een jeugdige midveertiger, knap, elegant, redelijk erudiet en zeer betrokken bij zijn taak, met het milieu en de bestrijding van de misdaad hoog in z'n vaandel. Bovendien probeert hij een zo toegewijd mogelijke vader te zijn voor zijn dochter. Zijn vrouw is enige jaren daarvoor aan kanker overleden, en sindsdien opereert de president alleen. Veel tijd om een nieuwe gade te zoeken heeft hij overigens niet, want zijn agenda is vanzelfsprekend altijd overvol.

Op een dag komt de bevlogen milieu-activiste Sydney Wade naar het Witte Huis, vastbesloten om haar zaak met vuur te verdedigen tot in de hoogste regionen van de regering: ze vraagt gewoon belet bij de president. En ze wordt nog ontvangen ook. Terwijl ze zit te wachten, begint ze haar redevoering vast af te steken tegen de secretaresse van de eerste man van het land. Ze heeft niet in de gaten dat hij stilletjes is binnengekomen en haar hele, niet mis te verstane tirade aan zijn adres hoort. Voor een film natuurlijk een geestige binnenkomer, want je kunt het je acteurs zo verschrikkelijk leuk laten spelen!

■ President op vrijersvoeten

Als Sydney merkt dat de president haar hele verhaal heeft gehoord, put ze zich uit in verontschuldigen. Maar hij is inmiddels al gecharmeerd geraakt van dat enthousiaste tiepje. Na enig heen en weer gepraat nodigt hij haar uit voor een officieel diner. Ze accepteert de uitnodiging, maar beseft natuurlijk nog niet waar ze aan begint. Want een president kan sowieso al geen stap zetten zonder dat dat overal wordt geregistreerd en geïnterpreteerd, maar een president op vrijersvoeten loopt natuurlijk helemaal op eieren!

Tegelijkertijd moet hij er rekening mee houden dat hij zijn tweede verkiezingsperiode tegemoet gaat, en dat hij tot dan toe zeer hoog scoort bij het publiek. Elke misstap op welk gebied dan ook kan die cijfers, en daarmee zijn eventuele herverkiezing, beïnvloeden.

Het aardige van de film, wat hem daarmee ook uittilt boven de doorsnee romantische komedie, is het feit dat deze Andrew Shepherd daar bewust rekening mee houdt. Hij verlangt weliswaar erg naar een nieuwe vrouw in zijn leven, maar ook zijn land wil hij graag blijven dienen. Die twee belangen beginnen langzaam maar zeker met elkaar te botsen als hij zijn nieuwe vlam vaker wil zien. Want dat de vonk tussen de twee is overgesprongen merk je als kijker al heel snel.

■ Verval van waarden?

De ambitieuze, republikeinse tegenkandidaat is echter vast van plan om munt te slaan uit de situatie. Als bekend wordt dat Sydney een nacht op het Witte Huis heeft doorgebracht, gooit hij het onmiddellijk op verval van morele waarden, en de cijfers beginnen te reageren. Intussen stuntelt de president zelf, die nog niet in de gaten heeft wat hem boven het hoofd hangt, op een hartveroverende manier door. Hij probeert persoonlijk bloemen te bestellen, maar krijgt dat eenvoudig niet voor elkaar: niemand gelooft dat hij

echt de president is. Een etentje met zijn nieuwe liefde in een restaurant wordt bedorven door een horde journalisten en fotografen. Ook zijn vriendin begint te beseffen dat haar pad voorlopig nog niet over rozen zal gaan als ze met deze man door het leven wil. Erger wordt het, wanneer de president haar op haar eigen vakgebied een politieke belofte doet, die hij uiteindelijk niet nakomt, bang als hij is geworden voor de publieke opinie. Dan dreigt hij haar pas echt kwijt te raken. 'Je hebt niet mij verloren, maar mijn stem', bijt ze hem toe, en daarmee legt ze de kern van hun probleem feilloos bloot: de stemmen zijn belangrijker voor de president geworden dan de mensen van wie hij houdt. Vanzelfsprekend komt hij net op tijd tot inkeer, en hij houdt een speech waar zijn malafide tegenstander niet van terug heeft. Tenslotte wil de president weer een normaal gezin gaan vormen met zijn dochter en zijn nieuwe vrouw, en dat blijft in Amerika toch altijd het hoogste goed.

The American President is op en top een Amerikaanse film, maar dan wel in de goede zin van het woord. De rollen worden ingevuld door dure glamour-sterren Michael Douglas en Annette Bening, die het publiek waar voor hun geld geven. Daar komt bij dat de hele entourage in het Witte Huis, en vooral de staf, die de hele dag in het kielzog van de president mee loopt, op een zeer geloofwaardige manier wordt gepresenteerd.

Michael Douglas speelt de president zelf zeer losjes en 'gewoon', en dat werkt prima. Annette Bening, als de milieu-activiste op de barricaden die toch vrouw genoeg is om te vallen voor de kwetsbare charme van de eenzame bewindsman, laat ook mooi werk zien. Martin Sheen speelt een mooie stafchef, en Michael J. Fox als het piepjonge woordvoerdertje van de president die haarscherp ziet waar zijn baas z'n koers moet wijzigen, is ook uitstekend op z'n plaats. Regie voerde Rob Reiner die eerder met o.a. 'When Harry met Sally' en 'A Few good Men' liet zien tot welke prestaties hij zijn acteurs weet te inspireren.

Leonore van Opzeeland

Michael Douglas als president

Film in 't kort

CLOCKERS

Spike Lee maakt het zijn publiek met *Clockers* weer niet gemakkelijk, maar hij bewijst eens te meer dat hij zich zeer betrokken voelt bij de Amerikaanse samenleving, en dan speciaal bij de groep die de minste kansen heeft. *Clockers* is de verzamelnaam voor de drugshandelaartjes die het allerlaagst staan in de hiërarchie van deze criminele broodwinning. Vaak zijn het jonge jongens die, aangetrokken door de avontuurlijke en mannelijke sfeer van het wereldje, beginnen aan een bestaan waaruit vrijwel nooit een weg terug bestaat. In *Clockers* volgen we de jammerlijke levensloop van Strike. Hij werkt voor een uitgekookte, wat grotere handelaar. Strike heeft een broer die een keurig leven leidt. Als er op een avond een restauranthouder wordt vermoord, verdenkt inspecteur Klein onmiddellijk Strike, al heeft diens onkreukbare broer de moord bekend. De keiharde werkwijze van de politie, de gewetenloze instelling van de echte handelaars en het volkomen uitzichtloze bestaan van jonge zwarten in een drugsbuurt, Spike Lee weet er alles van. De film komt zeer levensecht over, en toont weer eens aan hoe reddeloos de hele situatie blijft, zolang er met drugs zo veel geld te verdienen valt. Mooie rol van Harvey Keitel als de politieman die er toch in slaagt om ergens enige motivatie voor zijn werk vandaan te halen. De prachtige soundtrack van *Clockers* (o.a. Marc Dorsey en Chaka Kahn) is verschenen bij MCA.

V.l.n.r. Harvey Keitel en Mekhi Phifer

THE USUAL SUSPECTS

Een thriller die minstens zo hoog zal gaan scoren als de bejubelde productie *Seven* is *The Usual Suspects* van Bryan

Singer. Zorg dat uw aandacht geen seconde verslapt, want het intelligent geconstrueerde verhaal eist onvoorwaardelijke concentratie. Vijf harde criminelen worden na een anonieme tip door de politie gearresteerd. Ze moeten echter weer worden vrijgelaten tot grote frustratie van een speciale detective die hen al veel langer in de gaten houdt. Al snel plegen de vijf een overval, waardoor ze bij elkaars levens betrokken raken. Dat is precies wat het meesterbrein achter de schermen voor ogen stond: hij wil deze vijf sluwe, harde jongens gebruiken voor een veel groter, zeer ingenieus plan. Hij heeft ze alle vijf om een andere reden in de tang, en laat ze voelen dat weigeren van de opdracht niet erg verstandig zou zijn. Met grote hedendaagse acteurs in de hoofdrollen (o.a. Gabriel Byrne, Stephen Baldwin, Kevin Spacey en Chazz Palminteri) en een cameraman die de spanning optimaal weet te visualiseren, werd *The Usual Suspects* veel meer dan zomaar een gangsterfilm.

The Usual Suspects

ZUSJE

ZUSJE

De grote verrassing tijdens het laatste Nederlands Filmfestival in Utrecht, en bekroond met een Gouden Kalf, was *ZUSJE* van debutant Robert Jan Westdijk. De film markeert eveneens het acteer-debuut van Kim van Kooten, dochter van Kees van Kooten en zus van de inmiddels op de tv ook te bewonderen Kasper, die in 'Wat Schuift 't te zien' is.

In *ZUSJE* (de maker heeft de pers nadrukkelijk gevraagd om de titel van zijn film met kapitalen te schrijven) draait alles om de relatie tussen een studente en haar broer. Vlak voor haar verjaardag duikt hij plotseling op, gewapend met een video-camera. Hij ontpopt zich als een bijzonder hinderlijke figuur die zijn zuster letterlijk overal achtervolgt. Haar vrienden en vriendinnen krijgen problemen met de situatie, en zij ook. Toch

voel je dat er tussen de twee iets dringend om opheldering vraagt. Pas tegen het eind wordt duidelijk wat de breuk in hun jeugd heeft veroorzaakt. Dan blijkt ook pas, dat de broer heeft moeten boeten voor iets waar zijn zusje, zij het onbedoeld, schuld aan was. Vooral die ontknoping aan het slot van de toch al turbulente film werkt heel verrassend. Het consequent via de video-camera vertelde verhaal (dat naderhand op film is overgezet) heeft meer lagen dan je op het eerste gezicht denkt, en levert veel stof tot nadenken.

DAS VERSPRECHEN

Margaretha von Trotta werd dankzij politieke films als 'Die Bleierne Zeit' en 'Rosa Luxemburg', misschien wel de belangrijkste filmregisseur die Duitsland op dit moment kent. In de monumentale film *Das Versprechen* vertelt ze, over een periode van bijna dertig jaar, het leven van twee mensen die door De Muur op een dramatische manier van elkaar worden gescheiden. Kort na de oprichting, in 1961, probeert een groepje tieners via het rioolstelsel van Oost-Berlijn naar West-Berlijn te vluchten. Van het verliefde stel onder hen slaagt Sophie erin haar tante aan de "andere kant" te bereiken. Haar vriend Konrad struikelt op het laatste moment, en blijft in het oosten. Ze ontwikkelen zich los van elkaar. Vooral Konrad maakt carrière. Hij overweegt voortdurend om ook te vluchten. Hij treft Sophie zeven jaar later in Praag, tijdens de Praagse Lente, maar aarzelt nog altijd. Als zij zwanger blijkt, en hij opnieuw geen keus kan maken, verbreekt ze alle banden...

Von Trotta laat aan de hand van deze twee mensen de politieke stromingen en tegenkrachten in het Oostblok zien. Tevens krijgen we een indruk van de manier waarop Konrad onder druk wordt gezet door familie en superieuren. Ze toont zich opnieuw een zeer bevoegde politiek commentator, die precies weet hoe ze haar muze in dienst moet stellen van haar overtuiging. De film begint wat housterig, met erg larmoyante muziek, maar naarmate het verhaal "onze tijd" meer nadert, komt alles steeds beter uit de verf.

LvO

Das Versprechen

CLOUSEAU IS TERUG VAN NOOIT WEGGEWEEST

Zware dreunen klinken door in de catacomben van de Martinihal Groningen. Ongeveer 1800 toeschouwers, overwegend tienermeisjes, klappen en zingen mee met de covers die de onbekende band op het podium opdreunt. Aan het einde van elk nummer volgt een beschaafd applausje. De sfeer is prettig, maar toch hangt er een zekere spanning in de zaal. Het kan nu namelijk elk moment gebeuren dat Clouseau het podium betreedt.

De populaire Belgen maken intussen - onzichtbaar voor het publiek - geen moment de indruk zelf ook maar enigszins gespannen te zijn. Zij zitten in een zaaltje schuin onder het podium en rusten nog wat uit van de lange autorit naar Groningen. Eindelijk is er tijd om iets te eten. Grote schalen met broodjes worden doorgegeven en er ontstaat een ware run op de pan met groentesoep. De laatste grappen gaan over tafel en zanger Koen Wauters steekt nog 'ns een sigaretje op.

'Het is inderdaad een eind rijden', verzucht percussionist Bob Savenberg, die samen met de broertjes Koen en Kris Wauters de kern van Clouseau vormt. "Ikzelf kom nu rechtstreeks uit een plaatsje ten zuiden van Brussel. Maar

het is wel de moeite waard. We hebben een speciale band met Groningen. Een paar jaar geleden hebben we in De Oosterpoort een televisie-special opgenomen en daarna zijn we met Frank Boeijen gaan stappen in de binnenstad. Hebben we heel wat pinten naar binnen gewerkt."

ENTHOUSIASME

Clouseau, dat met de huidige toernee het tienjarig bestaan viert, heeft altijd veel opgetreden in Noord-Nederland. "Qua enthousiasme van het publiek is dit gebied vergelijkbaar met België", zegt Savenberg. "De mensen zijn hier alleen een stuk directer dan bij ons. Vroeger, toen we net doorbraken, kwam dat wel eens bedreigend op me over. Maar dat is

door de jaren heen veranderd. Het publiek is met ons meegegroeid en volwassen geworden. Van onze laatste cd 'Oker' zijn in de Benelux al 300.000 exemplaren verkocht. Dat kan alleen als je een breed publiek trekt."

Ook de zogenaamde critici nemen Clouseau eindelijk serieus, meent de percussionist. "In elk geval een stuk serieuzer dan in het verleden. Toen werd van Clouseau-fans gedacht dat het allemaal kleuters waren. Zodoende ontstond er een hetze tussen onze fans en die van De Kreuners, een band die enkele jaren geleden ineens weer heel populair was. Tussen de leden van beide bands is er sprake geweest van haat en nijd: we kennen elkaar al jaren."

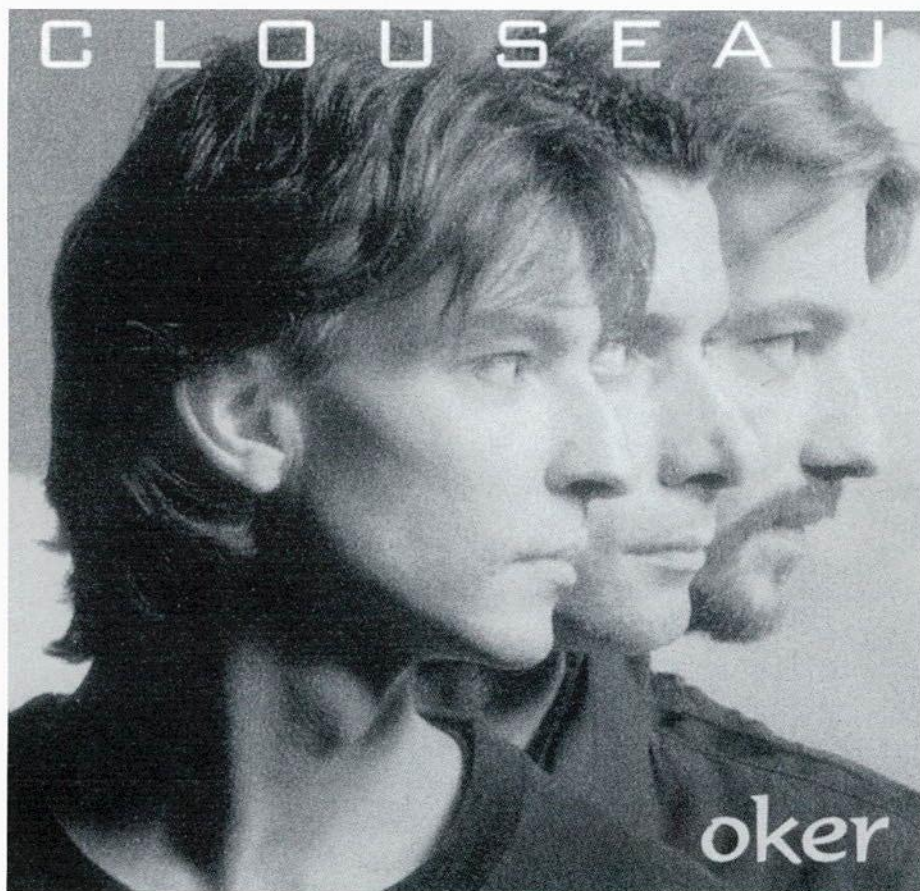
Het succes van de nieuwe plaat komt betrekkelijk onverwacht. Nadat de groep begin jaren negentig continu in de belangstelling stond, volgde een moeilijke periode. Vooral de twee Engelstalige cd's 'Close Encounters' en 'In Every Small Town' hadden weinig succes en Clouseau leek zijn langste tijd wel te hebben gehad. Ook de Nederlandstalige cd 'Doorgaan' en enkele singles flopten in Nederland.

"We hebben ons daar nooit zorgen om gemaakt", zegt Savenberg. "Onderling hebben we altijd veel leut, sfeer en pret. Dat is altijd zo gebleven, ook in de mindere periodes. Natuurlijk is het prettig dat het nu zo goed gaat, maar na december zal het automatisch weer wat stiller worden. Dan hebben we vier maanden vakantie en gaan we weer bezig met de volgende plaat. Gelukkig kunnen we ons die tijd permitteren. Enkele jaren geleden was dat niet mogelijk geweest. Dan had de platenmaatschappij gemeend dat er direct weer een nieuwe single moest komen, omdat het publiek ons anders zou vergeten."

DOE MAAR

Om 'Doe Maar-achtige' taferelen (flauwvallende en hysterische fans) op voorhand te voorkomen, plaatste de organisatie vorige maand stoelen in de Groninger Martinihal. Voor het eerst zou Clouseau optreden voor een zittend publiek.

"Een overdreven maatregel", vindt Bob Savenberg. "We spelen altijd voor veel volk, maar er zijn nog nooit problemen geweest. Ik zie hiervan de reden dus niet zo in. Ik weet namelijk zeker dat het publiek niet lang zal blijven zitten."

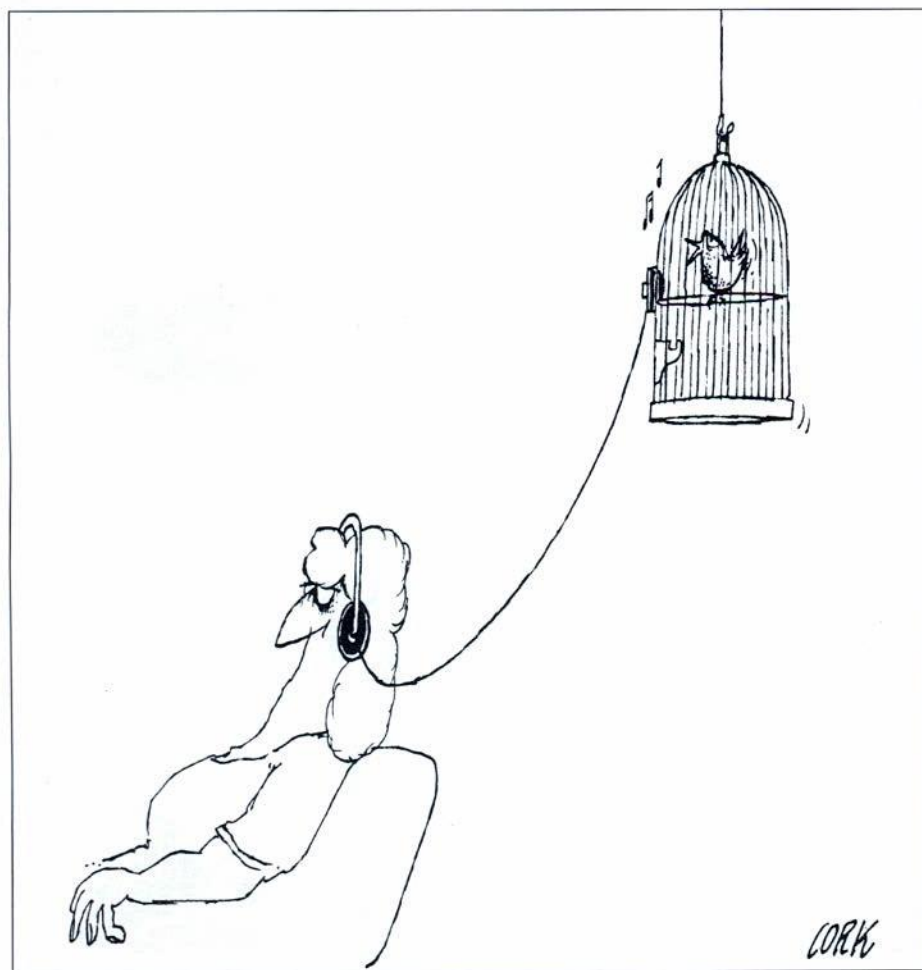

Daarin bleek de voormalige drummer - hij is onlangs geopereerd aan een schouder en speelt sindsdien percussie, omdat hij officieel rust moet houden van de dokter - groot gelijk te hebben. Vanaf het moment dat de negen bandleden het podium betraden, stonden de fans op de stoelen.

De teksten werden als vanouds woerdelijk meegezongen en er werd massaal gereageerd op alles wat Koen Wauters zei of deed. En het moet gezegd: Clouseau heeft iets. De Vlamingen stralen pure vrolijkheid uit, beschikken (ook letterlijk) over een on-Nederlandse lichtshow en hebben nou eenmaal zeer aanstekelijke liedjes op hun repertoire staan. Met een piano-uitvoering van 'Daar gaat ze', in Groningen de indrukwekkende afsluiter van het concert, als het absolute hoogtepunt.

Martin Groenewold

*De markt heeft op iedere vraag een aanbod.
Verlangens worden bevredigd.*

*Wanneer er geen vraag is,
wordt die gewekt.
Verlangens worden gewekt,
om bevredigd te worden.*

*Wat levert dit op?
Nieuwe verlangens?*

Wat blijft er te verlangen?

*Moet er meer?
Is groot mooi?
Is nieuw beter?
Is veel lekker?*

Wat blijft er te verlangen?

Steven.

SREBRENICA-SYNDROOM

Nederland gaat 2000 soldaten naar Bosnië sturen. Dit keer niet om een per definitie onhoudbare enclave te beschermen op basis van een ontoereikend mandaat, ontoereikende middelen en voorzien van een warrige commandostructuur en idem bevelslijnen. Nu gaat het niet om blauwhelmen, maar om groenhelmen, soldaten voorbereid op een eventueel gevecht om, indien nodig, het fragiele accord van Dayton, met geweld af te dwingen. Het is een mengsel, in goed Nederlands, van peace keeping en peace enforcement. Of, wat gebrekiger weergegeven: het gaat om vredeshandhaving en eventueel ook vredesafdwinging.

Dat dit keer de Kamer zich niet voor de tweede keer wil stoten aan de steen van onvoldoende beoordeelde risico's, is alleszins begrijpelijk. De politici, gezamenlijk aan de publieke roep om ingrijpen hadden immers zonder al te veel nadenken met het sturen van Dutchbat naar Srebrenica hun aandeel genomen in de gecompliceerde verantwoordelijkheid voor het mislukken van de beveiliging van die enclave en, wat erger is, indirect ook voor de mogelijkheid tot moord op vele duizenden Moslimmannen.

Het zal hun geen tweede keer overkomen. En daarbij, de SGP'er Van Middelkoop had al geruime tijd geleden,

slechts met de VVD-stem tegen, zijn motie aangenomen gekregen, waarbij de regering om een instemmingsrecht werd gevraagd voor het zenden van troepen naar buiten het NAVO-verdragsgebied. De risico's verbonden aan de nieuwe operatie onderstrepen alleen maar de zinvolheid van die motie. Het was dan ook niet zo verstandig van minister Van Mierlo om voor een gedachtenwisseling met de Kamer over de nieuwe bijdrage van Nederland aan de implementatiemacht van de NAVO uit te roepen dat die bijdrage van Nederland er uiteraard moet komen. Minister Voorhoeve had ook al weken geleden de NAVO meegedeeld dat ze uiteraard op Nederlandse participatie kon rekenen.

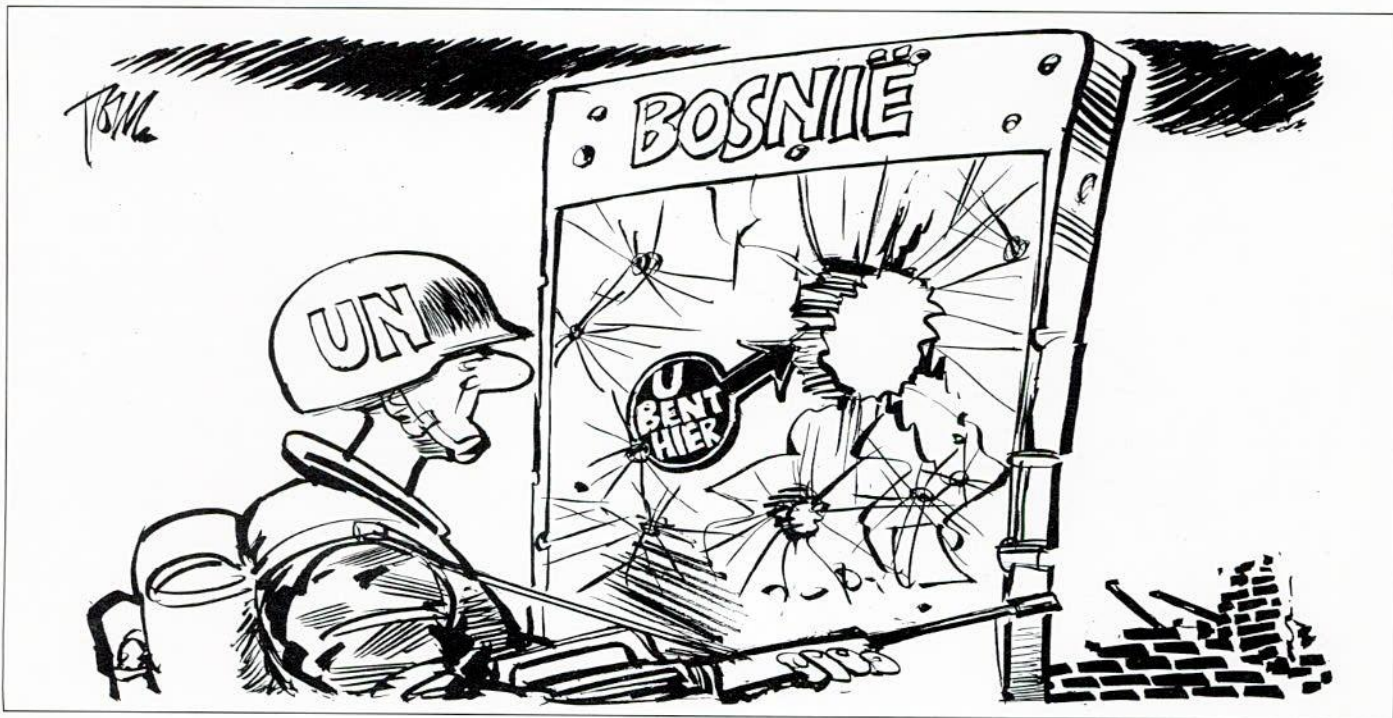
Nu zal het risico voor onze militairen voorlopig wel meevallen. De enige partij die echt reden heeft om desnoods met militaire middelen het akkoord te saboteren zijn de Bosnische Serviërs, maar die hebben nog heel wat tijd nodig om zowel van de 2300 bombardementsvluchten van de NAVO te herstellen als om te bekomen van hun oorlogsmoetheid en de door de Kroaten toegebrachte verliezen.

Als er over risico's gesproken moet worden, dan loopt niet zo zeer op korte termijn het accord zelf, maar wel op de langere termijn het tot stand gekomen

kunstmatige dubbelreservaat met de naam Bosnische Republiek de kans te desintegreren en alsnog uiteen te vallen. Wil dat vermeden worden dan zal de 60.000 man tellende NAVO-macht niet één jaar - zoals de Amerikanen schijnen te denken - maar vele jaren, zo niet eeuwig daar moeten blijven. Op Cyprus zit de VN-vredesmacht inmiddels ook al 30 jaar de vrede te bewaken.

Dat Kamerleden, zoals de CDA'er De Hoop Scheffer en ook Van den Doel van de VVD zekerheid willen hebben over mandaat, bevelslijnen, commandostructuur en ook het te lopen risico voor onze militairen is overigens terecht. Uit diverse onderzoeken blijkt immers dat bij noemenswaardige verliezen de steun van de publieke opinie wegvalt en daarmee ook het politiek draagvlak. Want Kamerleden gedragen zich in hoge mate in overeenstemming met wat zij denken dat de burgers denken. En de burgers denken dat militaire acties buiten de deur ten behoeve van mensenrechten en internationale rechtsorde van harte ondersteund moeten worden, maar niet als het slachtoffers vergt. Dat die conflicten buiten de deur echter altijd slachtoffers vergen, ontgaat sommigen kennelijk. Vraag dat maar aan de weduwen en halfwezen van de duizenden vermoorde Moslimmannen uit Srebrenica.

Leon Wecke

Ontroerende poëzie

Globe Pockets). Onmiskenbaar lijkt mij bovendien de invloed van een lange woontijd in Togo (Westafrika) op zijn welhaast rituele taalgebruik.

Zeker is in elk geval dat Van de Werks geheel eigen lyriek een unieke plaats inneemt in de Nederlandse poëzie.

Het was moeilijk om uit de 37 gedichten in

Witte haan er een paar te kiezen om hier af te drukken. Tenslotte viel de keus op twee kenmerkende 'dochter-gedichten'.

Frank Spoelstra

Jan Kees van de Werk: Witte haan. De Prom, Baarn 1995. 51 blz. f 19,50.

Bijna twee jaar geleden besteedde ik in EGO aandacht aan 'Stenen schaduw', het poeziëdebuut Jan Kees van de Werk (1948). Het was een enthousiast verhaal over hoe zeer ik had genoten van de ritmische woordwatervallen, de vrije vormen, het associatieve woordgebruik, het taalfestijn van klinkerklanken. Maar bovenal van de ontroerende verwoording van zowel gewone alledaagse als ook intens diepe gevoelens. Vreugde bijvoorbeeld over het bestaan van zijn twee dochters Leonoor en Sanne en over het met hen kunnen delen van de schoonheid van de natuur. Of verdriet over het verlies van dierbare medemens.

Zingend, schreeuwend, fluisterend liet de dichter vanuit uitersten in klank en ritme, als van een Afrikaanse drum, de lezer/luisteraar zijn ervaringen als het ware meevoelen. En dat gebeurt opnieuw in de, vorige herfst verschenen, tweede bundel Witte haan. Ook hier staan weer zijn dochters, de natuur en Afrika centraal. Die laatste fascinatie zal trouwens niemand verwonderen, die weet dat Jan Kees van de Werk in het dagelijks leven hoofdredacteur is van 'de Afrikaanse Bibliotheek' van uitgeverij In de Knipscheer (zie ook de boekenrubriek in dit nummer onder het kopje

leonoor

verwaaid
uit school
gefietst
tassen vol
boek en werk
staat zij
hoog op trappers
drie rozen
in haar hand

'voor jou'

wandel ik
uit
versteend landschap
in rozenhof
stoelen wij
tijd en taal
omver

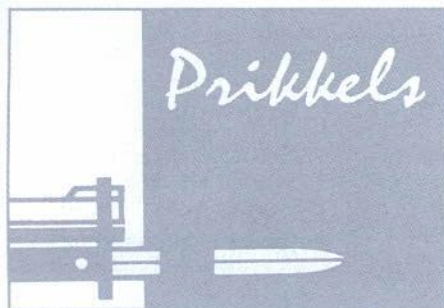
sanne

angst aardt
in alle boeken
hand
op voorhoofd
schudt zij
splinters uit
haar vingers

'helpt dat
papa
laat het
verdriet maar komen'

speculaas
en
warme chocola
hand wenst
wereld
rond en zacht

gevaar getemd
samen
in het
grote bed
dromen
wij elkaar

Volgende maand houden onze sociaaldemocraten een congres. Aan het eind van deze bijeenkomst zong men vroeger: "op, socialisten sluit de rijen". Men spreekt niet meer van socialisten en de eensgezindheid lijkt zo groot, dat er geen rijen meer gesloten te worden. Men is zeer tevreden over Wim Kok als minister-president en van oppositie binnen de partij lijkt geen sprake. Op de agenda staat een ontwerp-resolutie "ideeën over de toekomst". Men gaat discussiëren over politieke keuzes, compromissen en regeren. Tot zover lijkt het bij de PvdA één en al rust.

Toch zou die rust wel eens stilte voor de storm kunnen zijn. Een conflict tussen de partijvoorzitter en de fractievoorzitter middels Vrij Nederland is daar mogelijk een voorbode van. Een aantal rapporten vanuit de achterban die hebben geleid tot de ontwerp-resolutie zijn voor de partij van Bolkestein als coalitiepartner bepaald niet te pruimen. Cruciaal is dan hoe hard het congres opdracht tot gewijzigd beleid aan de fractie in de Tweede Kamer oplegt. Ongetwijfeld zal de oppositie binnen het parlement proberen te stoken in het paarse huwelijk. Maar een alternatief zou rampzaliger zijn. Het CDA, met zijn z.g. nieuwe visie op waarden, normen en het ideale gezin is ronduit reactionair.

Uiteraard is arbeid voor de Partij van de Arbeid een belangrijk aspect. Hierover stelt men in de ideeën dat "voorkomen moet worden dat het streven naar meer flexibiliteit (van de arbeid) op gespannen voet staat met het belang van stabiele arbeidsrelaties". Welnu in de praktijk van heden ziet men een ontwikkeling die al niet meer is terug te draaien. De uitzendbureaus zijn niet alle de laatste ja-

ren als paddestoelen uit de grond gerezen, doch ze maken alle in 1995 ook een record-omzet. In sommige grote bedrijven is de afdeling personeelszorg vervangen door een detachement van een uitzendbureau. De kosten van het uitzendbureau binnen het bedrijf staan niet in verhouding tot de voordelen. Men heeft geen moeilijke ontslagprocedures, wanneer de produktie vermindert. Werknemers worden dan onmiddellijk als een zak huisvuil aan de kant gezet. Hier is arbeid als in de dertiger jaren weer gedegradeerd tot onderschikte koopwaar van kapitaal. Van een stabiele arbeidsrelatie is geen sprake.

Ook als men bij Philips alleen maar hardop durft te denken over arbeidstijdverkortung, al was het alleen maar om meer arbeidsplaatsen te creëren, dan brijst baas Timmer al. In een donder-toespraak stelt hij dan dat zijn inzet zal zijn om de gehele produktie naar de goedkope-lonen-landen te verplaatsen. Daar waar de mensen oprecht nog kunnen zingen: "Het geldt den arbeid te bevrijden. Verlossing uit de slavernij".

Cor Out

Globe Pockets

Met het negende kwartier Globe-pockets van In de Knipscheer doet deze kwaliteitsreeks haar naam weer alle eer aan. Van Curaçao tot Indonesië en van Afrika tot de Guyana's varieert dit keer de inhoud.

Van Albert Helmans **Kroniek van Eldorado** verscheen Boek II met de ondertitel 'Gefolterden zonder verweer'. In Boek I, 'Folteraars over en weer' (Globe 32) werd de ecologische geschiedenis verteld van de vijf Guyana's, waaronder Suriname, van de prehistorie tot 1900. In Boek II wordt deze vervolgd en geactualiseerd tot 1995. Met deze unieke 'Indiaanse' geschiedschrijving van de kritische meesterverteller Helman (Paramaribo 1903) wordt dit immense gebied buitengewoon boeiend in kaart gebracht.

Albert Helman: Kroniek van Eldorado. Boek II. Globe 33, 439 blz. f 15,00.

Ook een herdruk in pocket is Boeli van Leeuwens schitterende 'Zuidamerikaanse' roman **Schilden van leem** (1985), waarin de ambtenaar Devereau zich na 25 jaar afkeert van de gevestigde orde en pro Deo-advocaat wordt in de armenwijken van Curaçao. Als 'de politiek' toch weer een beroep op hem doet, aanvaardt hij de opdracht maar voert die uit op heel eigen wijze. In 1988 schreef ik hier over Van Leeuwens roman 'Het teken van Jona' - met de vertaling debuteerde hij onlangs in de VS-: "Je kunt zijn werk gerust diepzinnig van inhoud noemen als ook moralistisch (in de goede zin van het woord), het gaat immers steeds over vragen naar de zin van ons bestaan, leven en dood, goed en kwaad. Maar zijn lichtvoetige stijl, vaak vermengd met een anekdotische humor, maken het lezen tot een puur genot." Daar blijf ik van harte bij. **Boeli van Leeuwen: Schilden van Leem. Globe 34, 167 blz. f 15,00.**

Verder is er nu een tweede, ingekorte editie van de imposante studie (1985) van Ewald Vanvught: **Wettig opium, 350 jaar Nederlandse opiumhandel in de Indische archipel. Minister**

Jan Pronk zei er over: "Een belangrijke bijdrage tot beter inzicht in de geschiedenis van de handel in verdovende middelen." Maar de auteur zelf vraagt zich in zijn recente nawoord nog steeds af: "Hoe kon dit onderwerp - musea en musicals waar- dig - zo bijna geheel uit de hedendaagse encyclopedieën en geschiedenisboeken verdwijnen? Het raadsel blijft!" Waarvan akte!

Ewald Vanvught: Wettig opium. Globe 35, 414 blz. f 15,00.

En als 'laatste maar niet minste' een Pocket Primeur: **Afrika In Druk, 31 verhalen van 25 Afrikaanse auteurs.** Jan Kees van de Werk is sinds 1979 hoofdredacteur van 'de Afrikaanse Bibliotheek'. Hij kreeg in 1992 de Dick Scherpenzeelprijs voor zijn publicatie 'Afrika verbeeld'. Als neerslag van bijna 17 jaar 'leven met Afrikaanse literatuur' stelde hij nu een bloemlezing samen van fragmenten en verhalen uit alle verschenen titels in deze bibliotheek. Bovendien voorzag hij deze literaire reeds door Afrika van een uitvoerige informatieve inleiding. Daarin wijst hij er o.a. ook op dat binnen de Afrikaanse letteren steeds meer door vrouwen geschreven literatuur zich profileert. Er zijn dan ook acht, prachtige, verhalen van zes schrijfsters opgenomen. Als geheel een boeiende bundel. **Afrika In Druk. Globe 36, 318 blz. f 15,00. (FS)**

Tussenstop Singapore

Over de 'kwestie' Johannes van Damme is heel wat te doen geweest in Nederland. Voor- en tegenstanders van de doodstraf roerden zich, opvattingen over drugs konden aan de hand van

de kwestie beargumenteerd worden: "zie je wel, vrijlaten die handel"; of: "zie je wel, veel strenger straffen". En, erger nog, opvattingen over (vermeende) derde wereld landen konden aan de borreltafel fijntjes vermeld worden: "je kunt veel zeggen van die landen, maar wat kauw-gum op straat en drugshandel betreft weten zij het beter dan wij".

Welke 'zij' en welke 'wij'? En wie was die Johannes van Damme, van wie zo snel een 'zaak' gemaakt is? Het boek **Tussenstop Singapore, De zaak Johannes van Damme** geeft een totaal andere invalshoek dan welke ook hier in Nederland te beluisteren was. De schrijver, Guus van Bladel, heeft zeker zijn mening over drugs en over de doodstraf, en daar draait hij niet omheen. Het boek gaat daar echter niet over; het gaat over een mens in de war, met sterk wisselende stemmingen, die probeert onder de dood uit te komen. Of van Damme nu schuldig was, het is mij in het boek niet duidelijk geworden. En dat hoeft ook niet als je het boek leest. Van Bladel, als vrijwillig maatschappelijk werker door zichzelf belast met de begeleiding van van Damme, wat in dank aanvaard werd door de Nederlandse ambassade, laat hem in zijn waarde. Met al zijn uitbarstingen, zijn hoop, zijn inzinkingen en zijn onredelijkheid. Hij laat ook alle andere mensen in hun waarde evenals het rechtssysteem van het land Singapore. Hij laat de menselijkheid van iedereen zien, ook van het wisselend optredend ambassade-personeel. Iedereen doet wat hij of zij kan, binnen de grenzen die een karakter of een functie stellen.

Tussenstop Singapore is een prachtig boek geworden over een buitengewoon droevige en (in de ogen van veel mensen) onredelijke situatie. Als de afgezaagde kreet 'de mens centraal' ooit ergens in de praktijk werd gebracht was het wel in de begeleiding van van Damme door van Bladel. **Guus van Bladel: Tussenstop Singapore. De zaak Johannes van Damme. BZZTôH, Den Haag, 1995. 224 blz. f 29,50. (JM)**

Verenigde Naties

Op 24 oktober j.l. bestond de Verenigde Naties vijftig jaar. Een verjaardag die slechts een bescheiden viering verdiende. Immers, met het recente optreden in Rwanda in het achterhoofd en het zich nog steeds voortslepende drama in Bosnië

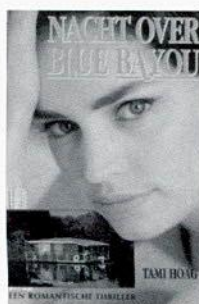
dagelijks op de buis is er weinig reden voor al te grote feestvreugde over het optreden van de VN.

Ook in het zojuist verschenen **Vijftig jaar Verenigde Naties: grote problemen, bescheiden middelen** wordt de VN niet gespaard. Want ook de acht auteurs die aan dit boek meewerkten, wijzen op de grote tekortkomingen van deze organisatie. Toch is het niet alleen maar kommer en kwel. Ook de onmiskenbaar meer positieve ontwikkelingen worden benoemd waardoor er al met al een evenwichtig beeld van de volkerenorganisatie wordt geschetst. Alleen al voor het artikel van Bert Bomert en Leon Wecke ("VN-vredesoperaties: een panacee voor de toekomst?") zouden militairen er goed aan doen serieus te overwegen dit boek te lezen. In hun heldere bijdrage gaan zij in op Van Mierlo's idee om te komen tot een eigen VN-leger. Dat zou er naar hun mening, ondanks alle bezwaren en problemen, snel moeten komen. Tegelijkertijd betonen ze zich realistisch: *Het ideaal van een eigen VN-macht zal nog wel op zich laten wachten, om zich vervolgens, enigszins cynisch, af te vragen hoeveel Ruanda's de Verenigde Naties zich nog kan permitteren.*

Bert Bomert e.a. : Vijftig jaar Verenigde Naties: grote problemen, bescheiden middelen. Studiecencentrum voor Vredesvraagstukken, Postbus 9108, 6500 HK Nijmegen, 1995. 164 blz. f 30,00. (WH)

Romantische thriller

Nacht over Blue Bayou van Tami Hoag speelt zich af in het zuiden van Louisiana en de schrijfster is er in geslaagd om de lezer de sfeer van deze streek

te laten proeven. De advocate Laurel Chandler lijkt een glanzende carrière te moeten te kunnen zien tot er geblunderd wordt met een rechtzaak. Deze gebeurtenis dwingt Laurel terug te keren naar de plek waar de bittere geheimen uit haar jeugd begraven liggen. Als de succesvolle horrorschrijver, Jack Boudreaux en Laurel zich tot elkaar aangetrokken voelen wordt hun ontluikende romance wreed verstoort door de moord op Laurels zus Savannah. Het lijkt van Savannah wordt gevonden met een pagina uit een horror-roman...

Gevangen in een doolhof van angst en twijfel gaat Laurel op zoek naar de moordenaar. Is Jack -de man waarmee zij een verhouding heeft- een meedogenloze moordenaar of wil iemand juist bewust de verduiking op hem laden? Een gruwelijke nachtmerrie wordt werkelijkheid... Het boek is echt te dik om in één dag uit te lezen, maar anders.... Tami Hoag: *Nacht over Blue Bayou*. Van Holkema en Warendorf (Unieboek), Houten 1995, 448 blz. f 36,50(EK)

Gelijk de zee

"Roman" is eigenlijk een te groot woord voor de nauwelijks honderd bladzijden van dit boekje. Het is eerder een serie in elkaar overlopende verhalen, zoals ook Sjuul Deckwitz' 'God aan het IJ' uit 1993 dat was. Hoofdpersoon is dezelfde, intussen wat ouder geworden jonge

Sjuul Deckwitz
Gelijk de zee

Van Gennep
Amsterdam

vrouw, die de dood van haar moeder maar moeilijk kan verwerken. Ze staat toch al niet zo stevig in haar schoenen, maar raakt nu in de verhouding tot haar vader, tot andere familieleden, vriendinnen en collega's steeds verder uit haar evenwicht. Deckwitz schrijft zonder omhaal, met vloeiende zinnen en dialogen die zo 'natuurgetrouw' zijn als een literaire tekst toelaat. Ze is bovendien stilletjes nog heel geestig ook. Dat levert bij elkaar een zeer leesbaar boekje op. Toch verslapt na verloop van tijd mijn aandacht. Misschien is het thema, hoe herkenbaar ook, toch iets te vluchtig

beschreven om een blijvende indruk na te laten.

Sjuul Deckwitz, *Gelijk de zee*, roman. Van Gennep, Amsterdam, 1995. 100 blz., f 22,90 (CS)

M'n dochter, m'n zusje!

Als een boek de verwerking van een groot persoonlijk verdriet beschrijft leg je als recensent toch andere maatstaven aan dan bij de recensie van een literair werk. Het is moeilijker, omdat het om zo persoonlijke ervaringen gaat: het gaat niet aan daar even vernietigend over heen te gaan, terwijl een kritische blik over leesbaarheid, herkenbaarheid en geschiktheid voor een bepaald leespubliek toch nodig blijft, anders hoeft je het boek niet te recenseren. Als dit boek

dan bovendien geschreven is, gedeeltelijk, door een zeer gewaardeerd medewerker aan dit blad, Karel Roskam, dan duurt het even voor er een letter van de recensie geschreven is. Het besef dat de uitdrukking "niet eenvoudig" nog oneindig veel meer op de schrijvers van het boekje van toepassing geweest zal zijn, plus het belang van het bekend maken dat dit boek er is, maken dat er toch geschreven wordt.

M'n dochter, m'n zusje! is in ieder geval een zeer leesbaar boek geworden, het eerste deel is misschien wel wat "te leesbaar": door de directe spreektaal en de hier en daar ongrammaticale zinnen komen de emoties heel dicht bij. Caroline Roskam beschrijft het verlies van haar zusje bijna repeterend doordat ze telkens opnieuw op eenvoudige wijze duidelijk maakt dat het nog niet over is, dat het lang duurt voor ze alles weer kan, weer kan horen en weer kan doen. Dat mensen dat lang niet altijd (willen) begrijpen en dit telkens weer pijn doet. Door naar de data van de dagboekfragmenten te kijken zie je dat er toch telkens wat meer tijd tussen de stukken komt te zitten en als je goed leest ga je het "telkens weer" meevoelen en merk je zelf ook dat na enige tijd wat meer "over" dan van binnen uit geschreven wordt. En als je denkt:

dit duurt wel erg lang, dan dringt het tot je door dat het in werkelijkheid ook zo lang en nog veel langer duurt voor een zo groot verdriet als het verlies van een zusje een leefbare plaats in je leven ingenomen heeft, en dat er misschien altijd ondragelijke momenten zullen blijven. Herkenbaar dus, ja, en naar ik hoop een steun voor al die mensen die zelf ervaren dat een verdriet niet zo maar even over gaat.

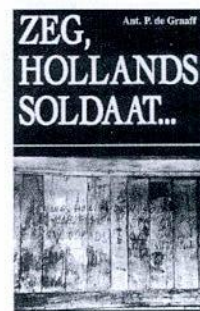
Het is wat vreemd dat de volgorde van het boek niet in de titel terug te vinden is: het verhaal van het zusje staat voorin en maakt op de lezer, denk ik, ook de meeste indruk. Dat zal zonder twijfel komen door de veel minder vaak beschreven relatie met een zusje in dit deel, maar ook door de wat "onbeholpen" schrijfstijl van Caroline Roskam: ze houdt je beter bij wat ze wil zeggen dan haar vader, Karel Roskam met zijn veel makkelijker, maar daardoor ook wat afstandelijker manier van schrijven. Hij zegt daarin trouwens wel zeer behartenswaardige en nuchtere dingen over wat doodgaan en verlies voor een humanist betekenen. Zijn gekwetstheid door ijskoud gedrag van zakenlieden, die enig nadeel ondervinden door het afzeggen van reserveringen in verband met het overlijden van zijn dochter, is hartverwarmend; het zijn immers dit soort harteloosheden die grote eenzaamheid en machteloosheid kunnen veroorzaken, daar kan men niet vaak genoeg over vallen.

Het boekje *M'n dochter, m'n zusje!* laat zien wat een grote kracht er schuilt in kwetsbaarheid, kracht voor hen die het doormaakten en daarmee een steun voor lotgenoten die het boek lezen. Karel Roskam en Caroline Barneveld-Roskam: *M'n dochter, m'n zusje!* Kok Lyra, Kampen, 1995 198 blz. f 29,90(JM)

Indië 1949/1950

Indië-veteraan Anton P. de Graaff heeft met zijn boeken als geen ander getracht de leemten in onze geschiedenisboekjes over wat zich destijds in Indië afspeelde aan te vullen. Met zijn indrukwekkende trilogie ("De heren worden bedankt", "De weg terug" en "Brieven uit het veld") over de werkelijke lotgevallen van de meer dan honderdduizend Nederlandse dienstplichtigen, die gedurende de periode 1946-1950 naar Indië werden gezonden, heeft deze voormalig sergeant-gewondenverzorger een monument van een boek afgele-

verd. In zijn vierde boek ("Met de T.N.I. op stap") beschreef De Graaff op indringende wijze de confrontatie van een groep oudstrijders met hun vroegere vijanden.

In zijn vijfde boek ("Notities van een soldaat") en in het kort geleden uitgekomen zesde, *Zeg, Hollands soldaat ...*, staan de belevingen en ervaringen van anderen voorop. "Notities van een soldaat" bevat de door De Graaff herschreven dagboeken van de OVW'er (oorlogsvrijwilliger) Adrie van der Heiden, over het leven van een soldaat te veld tijdens de door Nederland gevoerde oorlog in Indië.

Zeg, Hollands soldaat ... bevat delen van brieven die dienstplichtig soldaat W.J. Tomesen in die tijd schreef aan een vriend. Was Van der Heiden vrijwillig naar Indië vertrokken, Tomesen daarentegen was in alle opzichten dienstplichtig. Hij was zo ongeveer tegen alles: tegen de dienst, tegen zijn meederen, tegen het land, zelfs tegen het klimaat (*Dit is geen land voor mij. Hier waart alleen de dood rond*). Al na twee weken vraagt hij zich af wat hij eigenlijk in Indië doet en vooral waarin hij verzeild is geraakt (*Dit is geen orde en vrede maar wanorde en complete oorlog!*). In het verdere verloop van zijn Indische tijd zal deze onvrede, mede door de voortdurende leegloop, alleen nog maar toenemen. Wanneer hij na anderhalf jaar (oktober 1950) weer voet aan wal zet in Amsterdam interesseren marsmuziek en speeches van hoogwaardigheidsbekleders hem geen klap (*We zijn niet gek meer, we willen naar huis*).

De brieffragmenten van Tomesen worden afgewisseld met een briefwisseling tussen de veldprediker van het bataljon en zijn superieuren over de omstandigheden zoals die bij o.a. de eenheid van Tomesen heersten. De boeken van Anton P. de Graaff, ik heb het eerder betoogd, overschrijden tijd en plaats omdat ze gaan over de wederwaardigheden van de krijgsmachtmens. Voor iedereen die werkelijk interesse heeft in het lot van de soldaat is ook dit boek absoluut verplichte kost!

Ant.P. de Graaff: Zeg, Hollands soldaat ... Van Wijnen, Franeker, 1995. 144 blz. Geïll. f 25,00.(WH)

Angst en liefde

Onlangs verscheen bij Servire al weer het elfde boek binnen acht jaar van Sun van Meijel getiteld **Angst en liefde**. We kennen het allemaal: angst doet lijden, liefde heelt lijden, de mens lijdt vaak het meest door het lijden dat hij vreest en dat niet op komt dagen. Maar kennen we die processen in ons eigen lijf werkelijk? En kunnen we ze beïnvloeden ten gunste van ons welbevinden en dat van anderen? Daarover draagt Sun van Meijel in 24 korte, helder geschreven hoofdstukken heel wat wetenswaardigs aan, wat bovendien zeer herkenbaar is. Enkele grepen slechts: Hoe je angst alleen kunt 'overwinnen' door die te aanvaarden en hoe je dat stapsgewijs kunt leren. Hoe het denken -de belangrijkste oorzaak van angst!- de doorstroming van leven kan blokkeren en hoe die blokkades echt contact tussen mensen verhinderen. Hoe wantrouwen, wanhoop, paniek en oordelen te hanteren (bijv. *De beste bescherming tegen oordelen van anderen is je eigen oordelen loslaten*). Hoe de gehechtheid aan verlangens -niet per se die verlangens zelf- los te laten, waardoor angst verdwijnt. Hoe jezelf te bevrijden uit een sfeer van angst en innerlijk geweld via overgave. Hoe contact te maken met de liefde die voorbij de pijn ligt. Hoe het verschil te herkennen tussen handelen vanuit angst en handelen vanuit liefde en hoe het komt dat het eerste 'automatischer' gebeurt dan het tweede.

Een goed bruikbaar boekje.

Sun van Meijel: Angst en liefde. Servire, Utrecht 1995. 128 blz. geb. f 32,50.(FS)

Incest en mishandeling

De laatste jaren wordt er steeds meer aandacht besteed aan incest en de gevolgen voor de slachtoffers. Even hebben we getwijfeld of onze -voornamelijk mannelijke - lezers wel interesse

zouden hebben in deze materie. Maar ook de lezers van EGO blijken soms in aanraking te komen met of zelf slachtoffer zijn van incest en mishandeling, vandaar ons besluit het boek: **Ons Geheim**, "ze geloven je toch niet" op te nemen in deze boekenrubriek.

Dit boek met een voorwoord van dr H.P.J. Vos (kinder- en jeugdpsychiater) is het schokkende waar gebeurde verhaal van de zusters, Rolande en Anne, respectievelijk de oudste en jongste dochter uit wat een heel normaal gezin (vader, moeder en vijf kinderen) lijkt in het noorden van Nederland.

De evenwichtige vrouwen, de één verpleegster/therapeute en de ander maatschappelijk werker, die ze nu zijn, zijn ze lang niet altijd geweest. Alle vijf de kinderen uit het gezin waren, volgens de vrome en godvruchtig levende ouders "enigszins labiel" en konden zelf niet beoordelen wat goed voor hen was. Kinderen weten immers niet wat ze willen en voor hun eigen bestwil geven hun ouders de richting aan. Op hun beurt eren de kinderen hun vader en hun moeder zoals in de bijbel staat. Zo moet het zijn. Dat is toch niets bijzonders?

Naarmate de twee zusters opgroeien en volwassen worden, wordt hun leven gecompliceerder en ondraaglijker. Profesionele hulp kon niet uitblijven. In de therapie kwam beetje bij beetje een verschrikkelijke waarheid aan het licht.

Zonder het van elkaar te weten waren de zusters vanaf hun vroege jeugd door hun beide ouders verkracht en mishandeld. Dit boek is een aanklacht tegen alle ouders die hun kinderen geen kinderen laten zijn; het geeft een beeld van de lichamelijke en geestelijke verschrikkingen waartoe dat kan leiden. Het wil tegelijkertijd een steun zijn voor al diegenen die iets vergelijkbaars hebben meegemaakt of op een andere manier met incest en mishandeling te maken hebben. **Ons Geheim** "Ze geloven je toch niet": Anne en Rolande. Het Spectrum, Utrecht 1995, 215 blz. f 29,90(EK)

Geweldig debuut

Duister verleden is het debuut van Gregory Hall, waarmee hij zonder twijfel in Engeland en daarbuiten direct naam zal maken. Met het voorgaande geef ik al aan wat ik van deze prachtige thriller vol spanning, actie en verrassende wendingen vind; gewoon schitterend. Het huwelijk van Mary Grapelli

met de journalist Geoffrey Reynolds is slechts van korte duur; nog voor er een jaar verstreken is, vindt zij haar echtgenoot dood in een greppel. Mary ontdekt al spoedig dat haar man een belangrijk deel van zijn leven voor haar heeft verzwegen. Want waarom heeft Geoffrey haar niets verteld over het mysterieuze boek dat hij met dr. Mallen aan het schrijven was, terwijl hij haar wel in de waan liet dat hij deze man niet eens kende? Waar is de dochter van dr. Mallen gebleven? Van wie is de dode baby op de foto? En waarom wist zij niets van de zaken die hij deed met haar werkgever, Michael Underdown-Metcalf? Naarmate de stukjes van de legpuzzel in elkaar beginnen te passen, wordt Mary steeds vaker geconfronteerd met merkwaa-dige en vooral verontrustende gebeurtenissen. Mary's zoektocht naar de waarheid wordt haar bijna fataal, maar ze is vastbesloten uit te zoeken in hoeverre Geoffrey bij al deze duistere verwickelingen betrokken is geweest. Bovendien wil ze erachter komen of haar huwelijk met Geoffrey in feite niet meer is geweest dan een uiterlijke schijn. **Gregory Hall: Duister verleden**. BZZTôH, Den Haag 1995, 390 blz. f 39,50(EK)

Wim Heij
Erika Krijt
Joan Merens
Cornelis Schepel
Frank Spoelstra

OVER DE WEG VAN LOS NAAR VRIJ

Nog niet zo lang geleden was de com-mando-overdracht van de lichte brigade in Duitsland. Wat toen weer eens opviel, was hoe rijk de militaire organisatie is aan rituelen. Na afloop bleek dat het-geen voor sommigen nog steeds van gro-te waarde is, anderen nagenoeg geheel ontgaat. Eigenlijk is daarmee het pro-bleem geschetst. Het gaat om gebruik en betekenis van rituelen.

Rituelen zijn als wegwijzers. Misschien wordt door het begrip 'baken' de lading beter gedekt. In ieder geval treedt een ri-tueel nooit 'zomaar' op, ontstaan van ie-dere betekenis. Rituelen zijn eigenlijk al-tijd verbonden met de grote verhalen uit een cultuur. Daarin zijn vaak bood-schappen verpakt, met waarden voor het leven. De bedoelde verhalen hebben doorgaans iets te maken met de verschil-lende levensfasen van mensen. Zo is in de christelijke traditie er de doop. Tijdens de doopdienst wordt het pas ge-boren kind in de gemeenschap welkom geheten en daarin opgenomen. Op die manier word je daar, zo klein als je bent mens, temidden van veel anderen, die uitnodigen het door hen eerder getrok-ken spoor te volgen.

In feite gaat het hier om een inwijdings-ceremonie. We kennen dat uit veel gods-

diensten. De bijhorende rituelen zijn van grote betekenis. Ze hebben te maken met de erkenning van je nieuwe rol en het aannemen van nieuwe verantwoor-delijkheden. Zo functioneren nog tal van rituelen in onze moderne samen-leving. De huwelijksceremonie is er één van, de inauguratieplechtigheid bij het aantreden van een hoogleraar een ande-re. Eigenlijk gaat het bij het ritueel alle-maal om een vertrouwende horizon, om vaste sterren, een redelijke mate aan veil-igheid en voorspelbaarheid in het leven.

Wat er gebeurt in een wereld waarin het aan genoemde ingrediënten ontbreekt, kunnen we dagelijks in de krant lezen of op de televisie zien. Op allerlei gebied lijkt het vaak een behoorlijke bende.

Mensen lijken soms losgeraakt van wat vroeger deugden heetten. We kunnen daarbij denken aan het vanzelfsprekend opstaan voor ouderen in de tram of de toename van crimineel gedrag. Veel van wat we vroeger als ondeugden zagen, dient zich nu aan als handig en verstan-dig. Denk daarbij aan het belastingfor-mulier of de onjuiste schadedeclaraties bij de verzekering. Dat roept naast mo-rele verontwaardiging vooral ook cultu-rele angst op. Waar gaan we met elkaar naar toe? In vroeger tijden leken de gro-

te verhalen met hun mythische lading structuur te geven aan het leven. Ze bo-den als het ware levensmodellen. De mo-dellen lijken echter niet meer te passen in deze tijd.

Bij angst grijpen mensen gauw terug op oude, vertrouwde waarden. Het verle-den waar deze waarden deel van uitma-ken, blijkt doorgaans echter versleten. Het verhaal is duidelijk: door terug te gaan los je de problemen van het nu niet op. Er bestaat een toenemende neiging bij mensen om minder naar buiten te tre-den en zich meer naar binnen te gaan ke-ren. Het lijkt een noodzakelijk stap in een periode van losmaking van oude waarden. Los is echter wat anders dan vrij. Bij vrij komt de verantwoordelijk-heid weer volledig bij de mens, verruimt zich de blik en krijgt de wereld weer de betekenis van uitdaging. Vrije mensen willen er iets moois van maken. Kunnen we elkaar helpen op de weg van 'los' naar 'vrij'? Het is ongetwijfeld één van de belangrijkste vraagstukken van onze tijd. De ontdekking van eigentijdse ver-halen en de waardering van rituelen als 'morele bakens' kunnen daarbij wellicht van betekenis zijn.

Raadsman Jan Sulman

(eerder gepubliceerd in de Griffioen)

Raadslieden – waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon bureau	MDTN	Telefoon privé
Wezep/'t Harde/ Vlb. Twenthe	L.J.H. (Lex) Beekers	0525-658109	* 06 - 514 - 6093	038-4212656
Oirschot	I.L. (Immy) Beijer	040-2627909/2627913	* 06 - 549 - 7913	073-6445711
Seedorf	J. (Jacques) van den Blink	00-4942817510, tst. 2285	* 06 - 594 - 2285	00-4942848629
Rotterdam/ Doorn	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	010-4539341/281	* 06 - 213 - 341/281	0348-414787
Arnhem	E.Y. (Ellen) Bremer		* 06 - 202 - 617	
Den Helder	C.C. (Tineke) Dekker-Hundling	0223-352089	* 06 - 517 - 335	026-4821867
Steenwijk	A.B. (Adri) van Deurzen	0521-348754	* 06 - 209 - 2089	0299-403525
Den Helder	J. (Joop) Flokstra	0223-656820	* 06 - 532 - 2643	0522-262273
Den Helder	R. P. (Rob) Geene	0223-652089	* 06 - 209 - 6820	072-5641080
Utrecht (Kmar)	J.J. (Jaap) Geuze	030-2365234	* 06 - 209 - 2089	0223-644487
Assen	W.A. (Bart) Hetebrij	0592-358574	* 06 - 557 - 5234	075-6703705
Weert	C.H. (Kees) van der Hilst	076-5273341	* 06 - 541 - 8574	0516-513579
Driehuis- Den Helder	C. (Carine) van Hinte	0255-561222	* 06 - 578 - 702	013-5425425
Ede	A.H.T. (Ad) Hornis	0838-681826	* 06 - 219 - 204	0172-213248
De Peel	F.G. (Frits) van de Kolk	00-493598872	* 06 - 678 - 1826	030-2937808
Seedorf	B.J.T. (Ben) van der Linden	04942817510, tst. 2285/2286	* 06 - 443 - 259	045-5212183
Utrecht	B.M. (Beernoud) Moojen	030-2365234	* 06 - 594 - 2285	00-49428197009
Rheindahlen	J.G.J. (Jan) Nauts	00-4924344572	* 06 - 557 - 5234	035-6234907
Ermelo	I.P. (Irma) Jacobs	0341-477809/477810		00-49-24345995
Oirschot	V.J.B.M. (Vincent) Peeters	033-4607051	* 06 - 533 - 7810	0341-558156
Amersfoort	K.S. (Kees) Roza		vervallen	0164-247215
Volkel	P. (Peter) Samwel		* 06 - 500 - 7051	020-6323785
Schaarsbergen	G. (Gerard) Snel	026-3533377 of 3532774	* 06 - 510 - 6306/8305	024-3563833
Schaarsbergen	M. (Marijke) van der Stigchel-Wijngaard	026-3532752 of 3532774	* 06 - 564 - 2774	024-3229069
Seedorf	J.W.F. (Jan) Sulman	00-4942817510, tst 2285	* 06 - 564 - 2774	0318-591675
Vught/Weert	J.E.M. (José) Verheyen	073-6881564 of 0495-582702	* 06 - 594 - 2285	00-4942818445
Leeuwarden	G.J. (Gerrit) Vlietstra	058-2346826	* 06 - 531 - 1564	024-3732564
Rotterdam	M.C. (Mart) Vogels	010-4539341/281	* 06 - 519 - 6826	0511-472385
Curaçao	M. J. (Marias) van Dorp	00-5999637136	* 06 - 213 - 341/281	033-4952099
				00-5999658948
Hoofdraadsman	W.H. (Wim) Heij	030-6914436		0521-513657
Stafraadsvrouw	J.J. (Joan) Merens	030-6914436 of 6920906		026-3629745
Coornherthuis				
(raadsman)	J. (Jan) den Boer	030-6914060		0321-318934
(raadsman)	J.M. (Joost) van Langen	030-6914060		0317-410205

